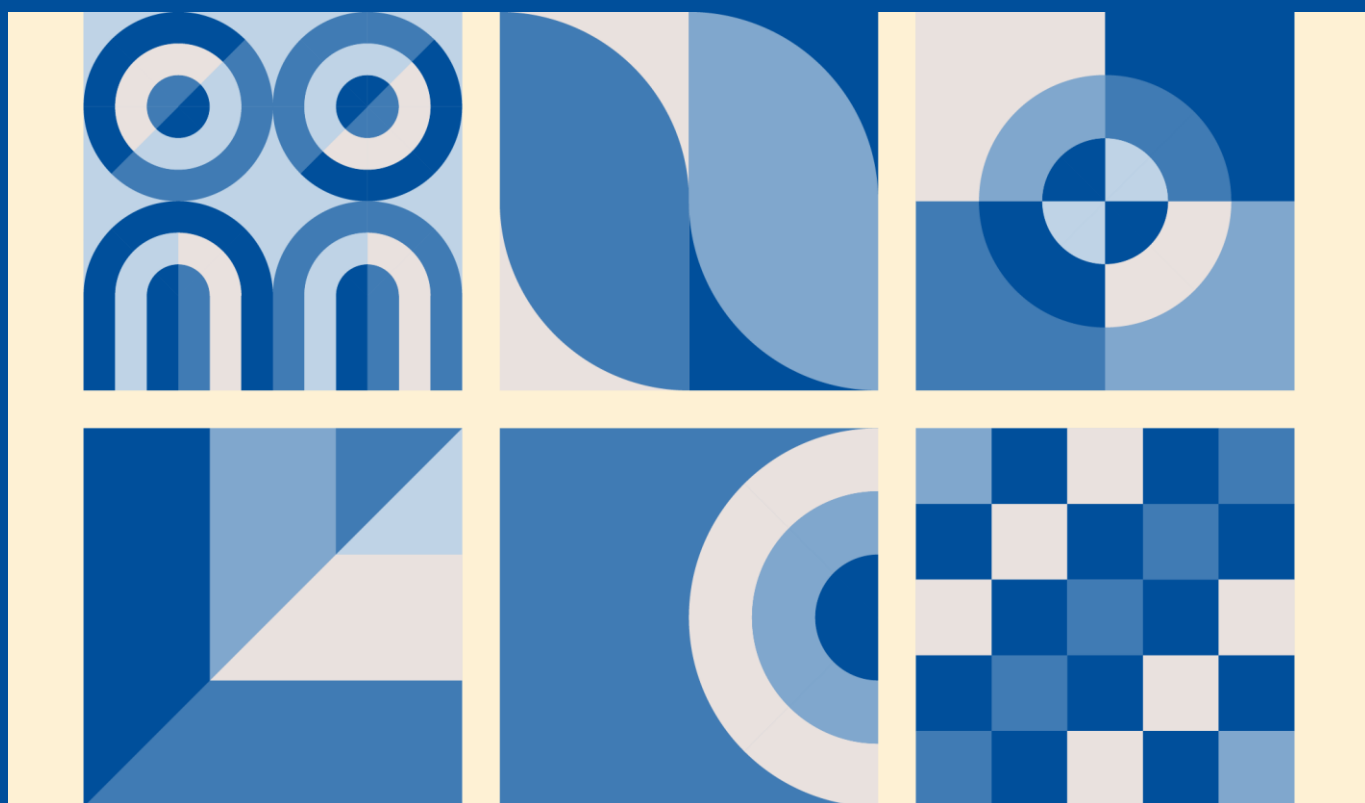

Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu tarnimikkut nappaatillit sullinneqarnerannik ineriartortitsineq

Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut
nappaatilinnut immikkoortortamut immikkut ittumut
piumasaqarineqartussat

Kalaallit Nunaanni meeqqat inuusuttullu tarnimikkut nappaatillit sullinneqarnerannik ineriartortitsineq – Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamut immikkut ittumut piunasaqarineqartussat © VIVE aamma allaaserinnittut, 2024

e-ISBN: 978-87-7582-369-7

Suliniut: 302817

Aningaasalersuineq: Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, Kalaallit Nunaat

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVE-p saqqummersitai sumingaanneernerat erseqqissumik paasissutissiissutigineratigut killeqanngitsumik issuarneqarsinnaapput.

FN-ip nunarsuarmi anguniagaanut VIVE tapersersuivoq tassaniilu nunarsuarmi anguniagaq imaluunniit anguniakkat suut saqqummersitamut atassuteqarnersut allanneqarlutik.

Siulequt

Tarnikkut nappaatilinnut paasiniaaqqissaartarnerit katsorsaasarnerillu Kalaallit Nunaanni piumaneqarnerat suli annertusiartorpoq, minnerunngitsumik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut tunngatillugu. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiisutaani Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmiit 2023-mi suliarineqartumi inassutigineqarpoq piginnaasat naammattut illutatigullu tulluurtunik atugassaqartitsinissat qulakkeerneqassasut.

Misissuititsineq manna meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik pilersitsiniarnissamut piumasarineqartut pillugit ilisimasaqalernissamut, tassanngaannangitsumillu suliaritittarnissanut innersuussisoqarneraniit qulaajaanissamut utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut politikikkut anguniagaqarnermut tapeeqataassaaq. Tassungalu ilaasumik sulisut amerlanerulernissaannut siunnersuutigineqartunut aningaasartuutissat qaffisissusaat ilaatinneqarput.

Misissuinermi peqataasimasunut inunnut apersorneqartunut aamma Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaateqarnermi unammilligassanik aaqqiissutaasinnaasunillu isiginninnertik pillugu oqaluttuurtunut VIVE qujassuteqarusuppoq. Tamatuma saniatigut nalunaarusiamik kukkunerisuisunut (suliffiup iluaniittumut avataaneersumullu) siusinnerusukkut nalunaarusiamut taarusutanik ilanngussisimasunut qujanaq.

Nalunaarusiami siunnerfigineqartut tassaapput, qinikkat, aqutsisut aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmi kommuninilu atassuteqartut allaffeqarfiit.

Misissueqqissaarneq Peqqissutsimut
Naalackersuisoqarfimmit/Kalaallit Nunaanni Naalackersuisunit
suliakkiutigineqarlunilu aningaasalersorneqarpoq.

Sanne Schioldann Haase

VIVE Sundhedimi ilisimatusarnermi misissueqqissaarnermilu
pisortaq

Imarisaanut takussutissiaq

Pingaarnertut inerniliunneqartut	6
Nalunaarusiortarneq	14
1 Aallaqqaasiut	15
1.1 Siunertaq	16
1.2 Atuarnissaamut ilitsersuut	17
2 Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut massakkut sullisarnermi unammilligassat	19
2.1 Sulisoqarniarnermut nukissat piginnaasallu	21
2.2 Meeqqat qulaajaaffigisarnernut atatillugu killilimmik piginnaasaqarnerit	22
2.3 Meeqqanik inuusuttuaqqanillu qulaajaasarnermut atatillugu suliassat agguataartarnerat suleriaatsillu pillugit amigartumik paasisaqarnerit	23
2.4 Meeqqanut tarnikkut nappaatinut suussersiffigineqarsimasunut neqeroorutit killeqartut	24
3 Sulisussanik pisariaqartitsineq aamma akissarsianut aningaasartuutit	25
3.1 Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimi piginnaasat immikkut ittut	26
3.2 Sinerissamut tikeraartarnerit akulikinnerusut	30
3.3 Tarnikkut napparsimasunut illuummi nutaami sulisoqarniarneq	32
4 Inerniliineq	34
4.1 Aaqqissugaanikkut suliassat ilungersornartut	34
4.2 Nutaaq / taarsiineq ukiut 30	35
Uppernarsaaneq	38
5 Periusigineqartoq	39
5.1 Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ingerlataqartunik apersuineq	39
5.2 Akissarsianut aningaasartuutit naatsorsuiffiginerat	42
Atuakkat	47

Pingaarnertut inernilunneqartut

2023-mi Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq isumaliutissiisummik saqqummersitsivoq, tassanilu ilaatigut Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnut suliaasaqarfimmi unammilligassat nassuiaaffigineqarput, suliaasaqarfiullu siunissami ineriartortitsiffiunissaanut arlalinnik innersuussuteqarsimalluni. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut ineriartortitsinissaq qitiutinneqassasoq pingaarnertut innersuussutaasunut ilaasimavoq, taamaasilluni tamanna illutatigut atugassarititanut suliatiigullu inuttaliinissamut takutitsisinnaassammat. Massakkut illuutigineqartuni assersuutigalugu meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami uninngatissallugit tulluartaunngilaq, tassungalu atatillugu meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaateqarnermut katsorsartinniarlutik aalajaatsunngorniarlutillu unitsinneqartut meeqqanut immikkoortortamut Medicinsk Område-mit pigineqartumut unitsinneqartartut tulluartaunngillat. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq isumaliutissiisummik saqqummiimalli tarnikkut nappaatilinnut illuummik pilersitsinissaq pillugu aalajangiisoqarsimavoq, taannalu meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaatillit unitsittarnissaannut periarfissanik pitsaanerusunik imaqartussatut naatsorsuutigineqarpoq, kisiannili aamma sulisoqarniarnermut aaqqissuussaaneermullu nutaanik piumasaqarfiujumaartoq naatsorsuutigineqarluni. Kalaallit Nunaanni Peqqisutsimut Naalakkersuisoqarfik pisariaqartitanik makkuninnga misissueqqissaartoqarnissaanik kissaateqarsimavoq a) aningaasaqarnikkut isumalluutit amerleriarnerat aamma b) sulianut ilisarnaatit nutaat amerlassusaat, meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik pilersitsiniarnissamut attuumassuteqartutut pisariaqartutullu isigineqartut aqutigalugit piumasarineqartunut misissueqqissaartoqarnissaanik kissaateqarsimavoq, tassanngaannanngitsumillu katsorsartittarnissanut innersuussisoqarneraniit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut politikikkut anguniakkamut piareersimasarnissaq, tassungalu atatillugu aningaasartuutissat suujumaarnersut eqqarsaatigalugit.

Misissueqqissaarnermi uani meeqqanut tarnikkut napparsimasunut immikkoortortussanngortussap pilersinnissaanut atatillugu aalajangiinernut takkuttussanut ilisimasat tunngavigalugit tunngavissamik takutitsinissaq siunertaavoq. Taakkununga siunertat allat marluk oqaasertalerneqarsimapput:

1. meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik pilersitsiniarnissamut piumasarineqartut qulaajarneqassasut, tassanngaannanngitsumillu katsorsartittarnissanut innersuussisoqarneraniit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut politikikkut anguniagaqarneq piareersimaffigalugu.
2. meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortamut ingerlasumut aningaasartuutinngortussanut piumasarineqartut suussusersisarnerisa ataqatigiinnissaat.

Nalunaarusiami uani Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut atatillugu pingaarnertut unammilligassat tulleriaarneqarput, suliassaqarfiillu pingasut apersuisoqarnerani aamma Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup nalunaarutaani innersuussisarnermiit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut aamma tarnikkut napparsimasunut illuutissap nutaap pilersinneranut atatillugu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkoortortamik immikkut ittumik pilersitsinissamut atatillugu pingaartutut ilangussatut isigineqartut tulleriaarneqarput.

Piginnaasanik amerlanerusunik immikkullu ittunik pisariaqartitsisoqarpoq

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfik Kalaallit Nunaanni ataatsimut tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfik assigalugu sulisussanik piginnaasanillu immikkut ittunik amigaateqarnermik sunnerneqarsimavoq. Tarnikkut nappaatilinnut

Tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfik

Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmu ilaavoq, taannalu innuttaasut tarnikkut annertunerpaamik napparsimasut immikkut katsorsartarnissaannut isumaginnittuuvuq, uninngatilluni neqeroortarnermut siniffinnullu tunngatillugu. Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuani inissisimavoq, taakkunungalu ilaavoq:

- **Immikkoortortaqarfik A1:** ammasoq, tassanngaannartumik tiguisarfilik Kalaallit Nunaat tamakkerlugu napparsimasunut qanorluunniit ukiulinnut akisussaasoq. Napparsimasut qulaajaaffigisassanngorlugit, katsorsagassanngorlugit patajaallisaaffiginiarlugit unitsinneqartarput.
- **Tarnikkut nappaatilinnut nakorsiartarfik:** qulaajaanernut, katsorsaanernut katsorsaanernullu malitseqartitsisarnermik misissuinermillu isumaginnittoq.
- **Nunap immikkoortuani tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaq (Nuuk)/Ikaarsaarfik:** Nuummi innuttaasunut tarnikkut sakkortuumik nappaatilinnut najugalinnut nakorsaatinik aqutsinermik, oqaloqateqartarnernik, angerlarsimafinnut pulaarnernik, tarnimut tunngasunik ilinniartitsinermik aamma katsorsaanernut malitseqartitsinernik suliqaartuuvuq.
- **Tarnikkut napparsimasunut katsorsaasarneq:** uninngasunut napparsimasunullu unitsinneqanngitsunut piginnaanngorsaqqinnissamut neqeroorutaavoq. Ulluinnarni sammisassat sularisarnissaannut pisinnaasaqarnerup pitsanngorsaaffiginissaata imaluunniit pigeqqilernissaata pigiinnarnissaa aamma nammineq nappaammut katsorsartinnissamullu napparsimasup ilaqaatasullu paasinnittarnerisa pitsanngorsaaffiginissaat qitiutinneqarput.

suliassaqarfik (boksi tullinguuttuniittoq takuuk) pingaartumik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfimmi nakorsanik immikkut ilisimasalinnik aalajangersimasunik amigaateqarnermik unammiligaavoq, tassungali atatillugu suliqaartartut allat immikkut piginnaasallit, soorlu peqqissaasut isumaginninnermilu siunnersortit, aqcutigalugit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfimmik nukittorsaasinnaasut pisariaqartinneqarsinnaasut aamma nassuiaaffigineqarlutik. Tassungalu peqatigitillugu Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmi naatsorsuutaavoq tarnikkut napparsimasunut illuutigineqartussaq nutaaq sulisussanik amerlanerujussuarnik pisariaqartitsiffiujumaartoq, matumani assersuutigalugu meeqqat inuusuttullu uninngasut napparsimasunit allanit avissaarteqqasarnissaannut takorluugaq piviusunngortinneqarsinnaassappat.

Meeqqanut inuusuttunullu qulaajaasarnerit ilarujussui meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaanik ilisimasallit sinerissamut tikeraarneri aqcutigalugit pisarput. Massakkorpiaq sapaatip akunnerini 6-8-ni sinerissamut tikeraarnissat pilersaarutaapput, taakkualu sinerissami sumiiffinni toqqakkanut ukiumut tikeraarnerit 1-t missaanniittunut naapertuupput. Kommunini sinerissamilu peqqissaaveqarfimmi sinerissamut tikeraartarnerit akulikinnerusut ujartorneqarput, matumani utaqqisarnerup sivikinnerulernissaa siunertaralugu aamma meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaatillit taakkualu ilaqaataasa sullittarnerannut atatillugu Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmi sulisunit qaninnerusumik siunnersortittarnissamut periarfissaqartitsinissaq siunertaralugu.

Taamaammanuna pissutsit tamakku soqutiginaatilittut pisariaqartutullu immikkut taaneqartut, matumani 1) innersuussisoqarneraniit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarneq sivikinnerulissappat, aamma 2) meeqqanut inuusuttunullu napparsimasunut suliassaqarfik pitsanngorsaaffigineqassappat, soorlu tarnikkut napparsimasunut illuutissaq nutaaq atorineqarsinnaalerpat meeqqat inuusuttullu Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmiittut unitsinnissaannut periarfissaqartitsineq.

Misissueqqissaarneq inuit apersorneqartut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik nammineerluni suliassaqarfittut pilersineqartumut aammalu innersuussisarnermiit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarnerit sivikinnerulernissaannut piumasarineqartut suut pigineqartarnissaannut missingiinernik tunngaveqarpoq. Sulisussanik pisariaqartitsineri ilaatigut assersuutigalugu kiffartuussinermik pitsaassutsimillu qaffasissutsit kissaatigineqartunik kiisalu sulisut suliffimmi avatangiisaannik eqqarsaatiginninnerit aalajangerneqassapput, kisianni meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut napparsimasunik sullissinerup nukittorsarneqarnissaanut pisariaqartitanik naliliinerni pitsaassusiliinerit misissueqqissaarnerup tunngavigimmagit malunnaatilimmik nukilaaqutaavoq (sulisussaqaqarnerulernerim), suliassat imaluunniit kiffartuussinerit aalajangersimasut matussuserniarlugit ukiut suliffiusut naatsorsoqqissaarneqarneri pineqaratik. Tamanna pingaartumik tarnimikkut napparsimasunut sullissivimmi nutaami sulisoqarniarnermut tunngasuni ukkatarineqartumi, illutassaani suliffiusussa sinaakkutit apersuinerup nalaani ilisimaneqarsimanninnerannut atuuppoq. Nalorninartoqarnera tamanna pissutigalugu suliassaqarfimmi tassani akissarsianut aningaasartuutissat naatsorsorneqarsimangillat.

Taamaattumik nalunaarusiaq manna meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfirmut tunngatillugu kiffartuussisarnikkut pitsaassutsikkullu qaffasissutsit sorliit kissaatigineqarnersut pillugit politikikkut sulinikkullu peqqissaartumik oqallisisarnissaannut aallaavittut atorneqassasoq innersuussutigineqarpoq - soorlu suliassat suut aalajangersimasut sulisoqatigiit kivittassaneraat, napparsimasut kikkut pingaartinneqassanersut il.il.

Boksimi tullinnguuttumi akissarsianut aningaasartuutitut tullinnguuttuni taaneqartunut nangaassuteqarnerit arlallit taaneqarput.

Apersuinerni pingaartumik suliassa qarfiit pingasut iluini sulisussanik pisariaqartitsisoqartoq

Akissarsianut aningaasartuutitut erseqqissaaffigineqartunut sillimanissaq

Akissarsianut aningaasartuutit naatsorsuiffigineqartut agguaqatigiissillugu naatsorsuinernik ilimanaatinillu arlalinnik tunngaveqarput, soorlu sulisut qanoq siviisutigitsumik sulisimanerat, akisussaaffiit il.il.

Akissarsianut aningaasartuutit ingortuni isumaqatigiissutit atuuttut sulisullu pineqartup suliartoqquneqaratarsinnaaneranut, atuuffianut pisinnaasaanullu tapit isumaqatiginninniutigineqarsinnaanerannut piumasarineqartut apeqqutaasussaapput.

Matumani akissarsianut aningaasartuutit massakkut isumaqatigiissutaasunik tunngavillit pineqarput, siunissamullu akissarsianut aningaasartuutissat siumut naatsorsuiffigineqarsimangillat.

erserpoq, utaqqinerup siviisussaa aamma meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaateqartunut sullissivimmik pilersitsinissamik pisariaqartitsiffiusut. Tamatuma saniatigut akissarsianut aningaasartuutit apersuinerni sulisussanik pisariaqartitsinermik naliliinerit aamma isumaqatigiissutit atuuttut, maannalu agguaqatigiissillugu akissarsianut aningaasartuutit ilaapput.

Piginnaasat immikkut ittut, Tarnikkut nappaatilinnut Suliassa qarfik

Suliassa qarfik siulleq sulisunik amerlanernik pisariaqartitsiffiusutut nalilerneqartoq tassaavoq Tarnikkut nappaatilinnut Suliassa qarfirmi immikkut ittunik piginnaasa qarfik, taannalu ilaatigut qulaajaanerni aamma meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkoortup pilersinnerani amerlanernik sulisoqalernissamut ikiuussinnaassaaq, taakkualu aamma uninngajunnaarnerup ingerlannissaanut, siunnersuisarnissanut kommuniinillu suleqateqarnissamut suliaqartussaassapput.

Sulianiittuni sulisunut pisinnaatitsissutit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliasaqarfiup iluani sulisut piginnaasallit ulloq unnuarlu sulisorisarnissaannut qulakkeerinnissinnaasut pineqanngillat. Paarlattuanik matumani suliasaqarfimmi piginnaasat immikkut ittut immikkoortitalu ilaat aqutugalugit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sulinikkut suliasaqarfittut nukittorsarnissaat pineqarpoq. Assersuutigalugu peqqissaasut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkut ilisimasallit atorlugit ulloq unnuarlu sulisoqarnissaq anguniarneqassappat peqqissaasunut 5-7-t missaannut aningaasanik immikkoortitsisoqartariaqassaaq.

A1-imi (Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi siniffilimmut immikkoortorta) sulisunik paaqutaqartunik ulloq unnuarlu sulisoqarnissaq soorunami pisariaqartinneqarpoq, soorlu assersuutigalugu siunissami meeqqanut immikkoortumik killeqartitsiffiusumik pilersitsinissaq eqqarsaatigalugu, kisiannili matumani A1-imi sulisut napparsimasut akimorlugit napparsimasunik isumaginnittarnissaat aallaavineqassaaq, soorlu massakkut sulinissap piareersaaffigisarnerani taamaattoqartoq.

Meeqqanut inuusuttunullu qulaajaasarnissat siunertaralugit sinerissamut tikeraartarnerit amerlanerusut

Suliasaqarfimmi kingullermi *sinerissamut tikeraartarnerit* pineqarput, taakkualu meeqqat inuusuttullu qulaajaaffiginerannut pingaaruteqarluni ilaapput. Matumani tikeraartarnerit tamakku marloriaatinngornissaat ujartorneqarpoq, taamaaliornikkut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut sullissisartut ukiumut ataasiarluni tikeraartarnerit taarsiullugu ukiumut marloriarlutik najuuttarnissaat anguniarneqarsinnaammat. Sinerissamut tikeraartarnerit taamaasillutik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartunut sinerissami tikeraartarnerit ingerlanneqareersut saniatigut sapaatip akunnerini 6-8-ni amerlanerit sulisarnissaannut aningaasanik immikkoortitsisoqarnissaanik pisariaqartitsiffiussapput. Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi psykologit atorfillit tikeraartarnerit tamakkununga pilersaarusiortarnerit malitseqartitsisarnernullu tunngatillugu pingaaruteqarlutik inissisimmata psykologimik sulisut ataatsimik atorfinitsitsoqartariaqartoq Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut aqutsisut nalilerpaat, matumani sinerissamut tikeraartarnerit amerlanerusut suliasanik allanik massakkut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfiup isumagissassaanik sunniissanngippata.

Taamatullu pisoqariaannaanerani tapersersuisutut atuuffinnut immikkut aningaasartuuteqartoqarnissaanik pisariaqartitsisoqaleriaannaavoq, taakkunungalu oqalutsinik/nuterisunik ikiorteqarneq ilaavoq.

Tarnikkut napparsimasunut illuummi nutaami sulisoqarniarneq

Suliasaqarfimmi allami tarnikkut nappaatilinnut illuummi nutaami *sulisoqarniarneq* pineqarpoq, tassanilu ilaatigut napparsimasut ilaat sumiiffinni immikkut ittuni unitsittarnissaat siunertaavoq. Tamanna aamma isumaqarpoq meeqqat inuusuttullu

Nakorsaasersuisarfimmur unitsinnagit A1-imut unitsinneqarsinnaasassammata, matumani taakkua Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi napparsimasunit allanit avissaarteqqatissinnaaniarlugit, soorlu massakkut pisuni taamaattoqartartoq. Tarnikkut napparsimasunut illuutissaq nutaaq napparsimasut ilaannik sumiiffinni immikkoortitani unitsitsinissamut periarfissiisq A1 tamakkerlugu sulisussanik amerlanernik pisariaqartitsiffiussaaq, tamannalu meeqqaanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkoortinneqarsinnaangilaq. Illumi nutaami anginerusumilu immikkoortumi sulisunik pisariaqartitsinermik sulisunik paaqqtarinittunik marloriaammik amerleriarnissaat missiliorneqarpoq, kisianni aamma missiliummi tassani nalorninartut amerlapput, tassami illup sinaakkutai apersuinerup nalaani ilisimaneqanngimmata. Taamaattumik tassunga tunngatillugu akissarsianut aningaasartuutunik naatsorsuusiortoqarsimangilaq, siunissami sulisussaqaarnikkut nalorninartuqarnera pissutigalugu.

Aningaasartuutissatut ilimagisat:

Suliassaqarfimmi taakkunani marlunni 'immikkut piginnaasani' aamma 'akulikinnerusumik sinerissamut angalasarnerni' sulisussanik saniatigut pisariaqartitsinermik naliliinerit aamma taakkununga akissarsianut aningaasartuutissat takusassiami ataani takuneqarsinnaapput.

Sulisoqarneq siunnersuutigineqartoq	Akissarsianut aningaasartuutit, DKK/ukiumut	Oqaaseqaatit
Meeqqaanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissinermi piginnaasat immikkut ittut		
Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissivimmi nakorsat immikkut ilisimasallit	936.134 - 1.129.122	<u>Sulisorineqareersut</u> <i>"Meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqaqarfimmi nakorsaaneq ataaseq taamaallaat piffissap ilaani atorfeqarpoq, ukiumut qaammatit arfinillit missaanni atorfeqartarpoq".</i> <i>"Immikkoortortaqaqarfimmi peqqissaasoq ataaseq aamma peqqissaasut qulit, taakkunanga pingasut aalajangersimasumik atorfillit ataaserlu erninnermut atatillugu sulinngiffeqarpoq. Atorfiit sinneri arfineq-marluk piffissami sivikinnerusumi siviunerusumiluunniit sivikitsumik atorfilinnit aamma paarlaassisarnermik aaqquussinermi atorfilinnit inuttaqarput. Sulisussat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfimmur immikkoortinneqanngillat".</i>
Peqqissaasoq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkut ilisimasalik	419.387 - 668.942	<i>"Inunnik isumaginninnermut siunnersortit marluk, taakkunanga ataaseq Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi taamaallaat sulivoq"</i> (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).
Isumaginninnermi siunnersortit meeqqat inuusuttunullu tarnikkut nappaataannut immikkut ilisimasalik	339.687 ¹ - 552.224	<u>Suliassaqarfimmi immikkut sulinikkut piginnaasat nukittorsarneqarnissaannut pisariaqartinneqartut nalilerneqarnerat</u> Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut nakorsap immikkut ilisimasallip massakkut missingersuutitut killiliussat iluanni ilaareersup saniatigut ulloq naallugu atorfik ataaseq, matumani meeqqat inuusuttunullu tarnip pissusaatigut qulaajaaffigisarnissaannut pisariaqartitsineq piareersimaffigisinnaaniarlugu. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup minnerpaamik peqqissaasoq ataaseq meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut napparsimasunut immikkut

¹ Taakkununga pisinnaasanut tapit, atuuffimmur tapit allalu isumaqatigiissut naapertorlugu immikkut isumaqatiginniutiginneqartussat ilaangillat (Medarbejder- og kompetencestyrelsen, 2019).

Sulisoqarneq siunnersuutigineqar toq	Akissarsianut aningaasartuutit, DKK/ukiumut	Oqaaseqaatit
		<p>ilisimasaqarnissaa aamma minnerpaamik isumaginninnermut siunnersorti meeqqanut inuusuttunullu tunngasunik suliassaqaarfimmut sullissisoq.</p> <p>Meeqqanut inuusuttunullu nakorsaq tarnip pissusaanut ilisimasalik ataasiinnaq atornagu marluk atorlugit missingersuutitut killiliussat annertusinerat Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqaarfimmi meeqqanut inuusuttunullu tarnip nakorsaanik ulloq unnuarlu naallugu najuuttoqartarnissaanut matussusiinnaassaaq.</p> <p>Ulloq unnuarlu peqqissaasup immikkut ilisimasallip najuuttarnissaa anguniarneqartussaasimappat peqqissaasoq ataasiinnaq naammannaviangilaq.</p>
<u>Sinerissamut tikeraartarnerit akulikinnerusut</u>		
Siunnersortitut akissarsiaqartitsiner it, nakorsamut immikkut ilisimasalimmut	164.447- 219.263	<p><u>Sulisorineqareersut</u></p> <p>Sinerissamut angalanissamut maanna sapaatip-akunnerini 6-8-ni pilersaarusiortoqarpoq, taakku meeqqanut inuusuttunullu katsorsaasunit piffissami sivikitsumi atorfeqartunit isumagineqarput, tarnip pissusiinillu ilisimasalimmit pilersaarusiorneqarlutik.</p>
Psykologi	490.116-578.362	<p>Tarnip pissusaanik ilisimasallit massakkut sulisut: <i>“Meeqqat inuusuttullu tarnip pissusaannik ilisimasalittut atorfiit pingasut (massakkut atorfiit pingasut inuttaqarput, taakkunanga marluk aalajangersimasumik atorfeqarput kiisalu taartaasartooq qaammatini marlunni-sisamani atorfeqarluni”</i> (Peqqinnissaaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).</p> <p><u>Sinerissamut akulikinnerusumik angalasarnissamut pisariaqartitsinerup nalilerneqarnera</u></p> <p>Maanna sapaatip-akunnerini 6-8-ni sinerissamut angalasoqarnissaanik pilersaarusiortoqarnera tassani tunngavigineqarpoq, sinerissamilu tamatuma marloriaataanik ujartuisoqarpoq, taamaalilluni sinerissamut angalasarnerit ukiumut ataaseriartarnermit ukiup affakkaarlugit pisarsinnaassammata.</p> <p>Sinerissamut tikeraartarnerit amerlanerusut suleqatigiiaanut tamatumunnga pilersaarusiornermut suliaqarnissamullu ilaasussanut aamma sunniuteqartussaapput, pingaartumik psykologinut tunngatillugu. Psykologip sapaatip akunnerani sinerissamut tikeraarnissamut qaammatip ataatsip missaanik suaqartarnissaanik nalilerneqarpoq, taakkunungalu piareersaasarnissat, peqataasarnissat sinerissamullu tikeraarnerit kingunerisigut suliarinninnissat ilaapput.</p> <p>Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqaarfimmi psykologit atorfeqartit sinerissamut tikeraartarnerisa saniatigut meeqqanut inuusuttunullu Nuummi najugalinnut, imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaannut il.il. tunngasunik aamma suliassaqaarput, taamaattoqarmallu sinerissamut tikeraartarnerit marloriaatinngussappata Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqaarfimmi psykologimik sulii ataatsimik pisariaqartitsisoqarnissaa aallaavigineqarsimavoq.</p>

Najoqqutaq: Isumaqatigiissutit atuuttut atorlugit akissarsianut aningaasartuutit takuneqarsinnaapput, taakkualu Peqqinnissaqaarfimmi Aqutsisut Allattoqarfiannit maajimi 2024-mi tunniinneqarsimapput.

Suleqatigiittoqarneranut suliassallu agguataartarnissaannut maluginniinartarneq

Misissuineq manna siunertami nassuiarneqartutut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqaarfimmut ilaananut tunngavoq, tamakkulu meeqqat inuusuttullu unitsinneqartarnerannut qulaajaaffigisarnenannullu aamma nukissanik piginnaasanillu pisariaqartitsinernut taakkunungga atassutilinnut tunngassuteqarput. Taamaattoq

unammilligassanut ataatsimut takussutissami meeqqat inuusuttullu pillugit suleqatigiinnissami Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfiup, kommunit sinerissamilu peqqissaaveqarfiit akornanni sulieriaatsit ataqatigiissaarisarnerillu pillugit iluamik paasinnittoqarnissaa aamma nassuiaaffigineqarpoq, matumani tarnikkut nappaateqarneq pillugu pasitsaassisoqarsimatillugu. Apersorneqartut akornanni MISI-p² sunik suliaqartussaananeranut iluamik paasinnittoqarsimagunanngilaq. Taamaattoqarmallu immikkoortut akornanni aammalu suliassa qarfiit assigiinngitsut aqqutigalugit suleqatigiinneq suliassanik agguataarisarnerup erseqqinnerulernissaa meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut piffissamut sivikitsumut ineriartornermut suliniutissatut aamma isikkoqarpoq.

Misissuineq pillugu piviusut

Misissuineq Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfimmi, kommunini immikkoortunilu killeqartitani katillugit ingerlatsisunik 19-inik 15-inik apersuinernek tunngaveqarpoq, taakkualu innuttaasunut tarnikkut nappaatinik ilisarnaatinilluunniit atugalinnut attuumassuteqarput. Tamatuma saniatigut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfimmu innersuussutigineqartut aallaavigineqarput, tamakkulu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani 2023-meersumi nassuiaaffigineqarput.

Sulisut amerlanerulernissaannut siunnersuutigineqartunut atatillugu akissarsianut aningaasartuutit Peqqinnissaqarfimmi aqutsisut allattoqarfiannit maj 2024-mi tunniunneqartunut atassutillit kiisalu isumaqatigiissutit atuuttut aallaavigalugit naatsorsuiffigineqartut (takussutissat ilaanni allermiittut).

Misissueqqissaarneq manna misissueqqissaarnermut 'Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik Sullissineq, Pingaarnertut unammilligassat aaqqiissutissanullu siunnersuutit'-mik taaguutilimmut nalunaarusiarineqartumut ataqatigiissutut isigineqassaaq (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024, – suli saqqummersinneqanngitsoq), taannalu aamma Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigut sullissisarnernut unammilligassanik attuumassutilinnik nassuiaaffiuvoq aaqqiissutaasinnaasunullu arlalinnut siunnersuuteqarfiulluni. Misissueqqissaarnermi matumani nalunaarusiorfigineqartumi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasut kisimik pineqarput, kisiannili nassaarineqartut inerniliinerillu nassaanut inerniliinernullu nalunaarusiami siusinnerusukkut taaneqartumi pineqartunut nangitsinertut isigineqassapput.

Nalunaarusiortarneq

1 Aallaqqaasiut

Kalaallit Nunaanni innuttaasut 1.400-t missaanniittut tarnikkut nappaatilittut suussuserfigineqarsimapput³, taakkunannga 1.200-t missaanniittut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi massakkut ingerlatsipput⁴ (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Kisitsisini 2021-meersuni meeqqat inuusuttullu 0-18-inut ukiullit 175-t missaanniittut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi ingerlatsisimasut aamma takuneqarsinnaavoq.⁵

Meeqqat, inuusuttut inersimasullu tarnikkut nappaatillit Nuummi Dronning Ingridip Napparsimavissuani unitsinneqartut. Massakkut illuutigineqartuni meeqqat inuusuttullu napparsimasunit allanit avisaartilugit sumiiffinni immikkut ittuni inissillugit Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi (tullinnguuttuni immikkoortortaq A1) unitsissallugit periarfissaqanngilaq. Meeqqat inuusuttullu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi katsorsagassanngorlugit patajaallisarniarlugillu unitsinneqartut meeqqanut immikkoortortami Nakorsaasersuisarfimmut atasumut unitsinneqartarput. Unitsinneqarnissaq pillugu suleqataajumangippata taava Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfiup siniffilittaanut unitsinneqassapput, taamaalineranilu napparsimasunik allanik, soorlu imminut toqunnissamik ulorianartorsiortunik aamma napparsimasunik eqqartuunneqarlutik inissitanik, ineeqqanik avitseqateqartussaassapput. Tamanna arlaleriarluni ataqatigiinngitsutut isornartorsioneqartarsimavoq (inatsisartut Ombudsmandit, 2017, 2023; Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Taamaammat Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiisutaani 2021-meersumi inassutigineqarpoq *"meeqqanut tarnikkut napparsimasunut immikkoortortamik immikkut ittumik pilersitsisoqassasoq"* (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023, qup. 256). Immikkut oqaatigalugu meeqqanut ineeqqanik assiaqusersukkanik, meeqqanut siniffinnik amerlanernik sulisunullu ilisimasalinnut meeqqat inuusuttullu immikkut pisariaqartitaannut suliniutissanullu suliaqartarnissamut immikkoortitanik meeqqat qulaajaaffigisarnissaannut suliarisarnissaannullu utaqqisarnerit sivikinnerulernissaannut pisariaqartitsisoqarpoq ((Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023, qup. 245 - takuuk boks 1.1.).

³ Taakkua innuttaasut 1.000-iugaangata inuit 25-t missaraat.

⁴ Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfiup Kalaallit Nunaanni tarnikkut napparsimasunut immikkut katsorsaasarneq isumagisaraa, tassungalu immikkoortoq siniffilik (immikkoortoq A1), tarnikkut napparsimasunut ambulatoria, sinerissami tarnikkut napparsimasunut sullissivik aamma tarnikkut nappaatinut katsorsaasarfik ilaapput (Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik, 2022).

⁵ Paasissutissat Naatsorsueqqissaartarfimmit nassiinneqartut, marsi 2024. Aamma Madsen takuuk. (2024, sulis saqqummersinneqanngilaq).

Boks 1.1 Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa naapertorlugu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut allangortitsinissaq pillugu maluginiagassat.

Meeqqat inuusuttullu qulaajarneqarnissamut innersuunneqartut amerlassusaat 2014-imi 90-iniit 2022-mi 174-inut amerliartorsimapput.

Meeqqanut, inuusuttunut taakkualu ilaqutaannut immikkut siniffissaqartitsoqangimmat massakkut illuutitigut atugassarititat ajornartorsiutaapput.

Tarnikkut ingerlatsivimmi suliarinninnerit naammassereernerisigut aamma suliffeqarfinnut attuumassutilinnut angerlarsimaffittullu kommunerisamut attaveqartarnissanut meeqqanut inuusuttunullu annerusumik tapersersuisarnissat pisariaqartinneqarput.

Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut aningaasaliissutaasut pioreersut pisariaqartitsinernut annerutusiartuinnartunut malinnaasimangillat.

Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi makku pisariaqartinneqarput:

- Siniffimmi inissat katorsaanissamut periarfissallit
- Sulisut ilisimasallit meeqqanut inuusuttunullu tunngatillugu suliassanik kivitsisinnaasut. Taakkununga ilaapput meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaanik ilisimasallit, meeqqanut inuusuttunullu psykologit, meeqqanut inuusuttunullu peqqissaasoq ataaseq kiisalu isumaginninnermi siunnersorti.

(Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023)

Tarnip pissusaanut illuummik nutaamik Dronning Ingridip Napparsimavissuanut atasumik pilersitsoqarnissaa pillugu aalajangiisoqareersimavoq, taannalu ilaatigut meeqqat inuusuttullu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut sumiiffinnut assiaqusersukkanut unitsittarnissaannut periarfissiissaaq. Tarnip pissusaanut illuut nutaaq 2027-p aallartinnerani atorneqalernissaminut piareeqqassasoq naatsorsuutaavoq.

1.1 Siunertaq

Meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaatigut sullissivimmut qitiutsinissaq pillugu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaanut malitseqartitsinertut Peqqissutsinut Naalakkersuisoqarfik suliatigut piginnaasat nukissallu pingaaruteqarsinnaasut aqutigalugit piumasarineqartut misissuiffiqeqqissaarnissaannik kissaateqarpoq, taakkunungalu ilaapput illuutitigut atugassarititat sulinikkullu

sulisoqarniarneq kiisalu tarnikkut napparsimasunut illuummik nutaamik sanasoqarnissaa pillugu aalajangiineq.

Misissueqqissaarnermi uani meeqqanut tarnikkut napparsimasunut immikkoortortussanngortussap pilersinnissaanut atatillugu aalajangiinernut takkuttussanut ilisimasat tunngavigalugit tunngavissamik takutitsinissaq siunertaavoq. Taakkununga siunertat allat marluk oqaasertalerneqarsimapput:

1. meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik pilersitsiniarnissamut piumasarineqartut qulaajarneqassasut, tassanngaannanngitsumillu katsorsartittarnissanut innersuussisoqarneraniit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut politikikkut anguniagaqarneq piareersimaffigalugu.
2. meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortamut ingerlasumut aningaasartuutinngortussanut piumasarineqartut suussusersisarnerisa ataqatigiinnissaat.

1.2 Atuarnissamut ilitsersuut

Nalunaarusiaq imatut aqqissuunneqarpoq:

- Kapitali 2-mi pingaarnertut unammilligassanut Kalaallit Nunaanni meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfirmut atasunut takussutissiisoqarpoq. Kapitali manna piumasarineqartunut aningaasartuutissallu qaffisissusinnaannut tunuliaqutatut atorneqassaaq, tamakkulu kapitali 3-mi takuneqarsinnaapput.
- Kapitali 3-mi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkoortortamik immikkut ittumik pilersitsinissamut utaqqisullu sivikinnerusumik utaqqisarnissaannut piumasarineqartut takuneqarsinnaapput, tamakkulu ingerlatsisunik Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfirmut, kommuninut sinerissamilu peqqissaaveqarfinnut kiisalu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuarmut atasunik apersuinerni erseqqissaafigineqarput (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Piumasarineqartunut taakkununga atasumik sulisoqarniarnermut aningaasartuutissanut qaffasissutsit aamma atuarneqarsinnaapput, tamakkulu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfirmi kissaatigalugu ineriartortitsisoqarnissaanut kissaataasumut periarfissiissapput.

Misissueqqissaarneq manna misissueqqissaarnermut 'Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigit sullissineq. Pingaarnertut unammilligassat aqqiissutissanullu siunnersuutit' - mik taaguutilimmut nalunaarusiarineqartumut ataqatigiissutut isigineqassaaq (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024, – suli saqqummersinneqanngitsoq), taannalu aamma

Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigut sullissisarnernut unammilligassanik attuumassutilinnik nassuiaaffiuvoq aaqqiissutaasinnaasunullu arlalinnut siunnersuuteqarfiulluni. Misissueqqissaarnermi matumani nalunaarusiorfigineqartumi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasut kisimik pineqarput, kisiannili nassaarineqartut inerniliinerillu nassaanut inerniliinernullu nalunaarusiami siusinnerusukkut taaneqartumi pineqartunut nangitsinertut isigineqassapput.

Boks 1.2 Paasissutissat aamma periaaseq

Misissuineq Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaanut immikkoortumi sullissisisartunik ilaasunik apersuinerit tunngaveqarpoq.

Innuttaasunik tarnikkut nappaateqartunik unammilligassaqartunillu isumaginninnermi akuusunik ingerlataqartunik 19-inik apersuinerit 15-it naammassineqarsimapput. Tassani tarnikkut nappaatilinnik katsorsaasunik, peqqinnissaqarfimmik nalinginnaasumik aamma isumaginninnermi tarnikkut katsorsaarnernut assigiinngitsunut sinniisut toqqarneqarsimapput, aamma meeqqanut inersimasunullu tunngasutigut ilisimasatigut tapertaasinnaasut.

Apersuinerit tarnikkut napparsimasunut immikkoortoq ataatsimut isigalugu siunertap misissueqqissaarnermut matumunnga ilanngussisinnanera siunertaralugu aamma pingaarnertut unammilligassat misissoqqissaarnissaat siunnersuuteqarnissaq siunertaralugu suliarineqarsimapput. Misissueqqissaarnerq manna 'Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigut sullissineq. Pingaarnertut umalligassat aaqqiissutissanullu siunnersuutit'-mik taaguutilik atorlugu nalunaarusiarineqarpoq (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024, – suli saqqummersinneqanngitsaq).

Tamatuma saniatigut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfimmut innersuussutigineqartut aallaavigineqarsimapput, tamakkulu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani 2023-meersumi nassuaaffigineqarput, (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).

Akissarsianut aningaasartuutit sulisut amerlanerulernissaannut siunnersuutigineqartunut atasut Peqqissaqarfimmi aqutsisut allattoqarfiannit maj 2024-mi tunniunneqarsimapput, isumaqatigiissutaasullu atuuttut aallaavigalugit naatsorsuiffigineqarsimallutik.

2 Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut massakut sullisisarnermi unammilligassat

Kapitalimi uani unammilligassat massakut meeqqaanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullisisarnermi sulisoqarniarnermut aqqissuussaaneermullu atassuteqartut nassuiarneqarput, tamakkulu peqqinnissaqarfimmi kommuninilu ingerlatsisunik apersuinerit atorlugit nassuiaaffigineqarput. Kapitali unammilligassanut tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfik tamaat isigalugu nassuiarneqartunik aallarnerneqarpoq, soorlu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik kommuninilu suliniutigineqartut aamma innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut neqeroorneq.

Misissuinermi 'Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigut sullissineq. Pingaarnertut unammilligassat aqqiissutissanullu siunnersuutit'-mi (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024, – suli saqqummersinneqanngitsoq) Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnut sullisisarnermut unammilligassat attuumassutillit arlallit nassuiaaffigineqarput. Unammilligassat uani nassuiaaffigineqartut tullinnguuttuni tulleriaarneqarput:

■ **Immikkoortuni tamana piginnaasat immikkuullarissut amigaataanerat**

Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi tarnimut tunngatillugu nakorsanik immikkut ilisimasalinnik amigaateqartoqarpoq, suliassaqarfillu taanna nakorsat sulisullu allat akornanni sivisitsumik atorfinitsitaasartorpassuarnik ataatsimut sunnigaasimavoq. Taamaasilluni ingerlaavartumik sulisunik taarseraattoqartarpoq, sulinikkullu atugassarititat aalajaatsut inerisassallugit ajornartuuvoq. Innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut kommunini neqeroortarnerni aamma sulisunik taarseraattoqartorujussuuvoq, tamatumalu saniatigut sulisut ilarpassui aamma ilinnigaqanngisuupput. Kommunini immikkut ittunik ilisimasanik amigaateqarnerit kommuninut aamma Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut unammilligassanngorput, ilaatigut kommunini sulisut innuttaasut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmiit angerlartinneqartut isumagisarnissaannut piginnaasanik naammattunik pigisaqarneq ajornerat aammalu nappaatip annertusiartornissaata pinaveersaartinnissaanut iluaqutaasarnissaat pissutaallutik.

Sulisunut pissutsit piffissami qaninnermi allanngornissaannut iluamik naatsorsuutiginnittoqanngitsoq, pingaartumillu piginnaasanik immikkut ittunik amigaateqarneq ukiuni amerlasuuni tulluuttuni atugassarititaassasoq takuneqarsinnaavoq.

■ **Sulisusussanik amigaateqarneq**

Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfirmi, kommunit neqeroorutaanni, Isumaginninnermut Aqutsiso qarfiup neqeroorutaani aamma Danmarkimi kalaallinut inuttaasunut tarnip pissusaatigut inatsisilerinermi neqeroorutini (R3/Skejby Universitetshospital) sulisusussanik amigaateqarneq nassuiaaffigineqarpoq. Innuttaasut ilaannut sivisuumik unitsitsisarnerit atortillugit Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfirmi aamma R3-mi innuttaasunut tassangaannartumik napparsimalersunut unitsitsisarnissap neqeroorutigisarnissaanut periarfissanik unammilligissaqarpoq, tassungalu atatillugu innuttaasunut Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfirmiit angerlartinneqartussanut ineqarnissamut neqeroorutissat attuumassutillit neqeroorutiginnissaanni kommunit unammilligissaqarput.

■ **Suliassanik avitsisarneq pillugu naatsorsuutigisanut nalimmassaasarnissamik ersarissuunissamillu amigaateqarneq**

Napparsimasut kikkut Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfirmiit isumagineqassanersut, innuttaasullu kikkut sinerissami peqqissaaveqarfinni kommuninilu isumagineqassanersut sukumiinerusumik qulaajaaffiginissaat pisariaqartinneqarpoq. Meeqqanut inuusuttunullu suliassa qarfirmi Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfiup, sinerissami peqqissaaveqarfiit kommunillu akornanni qulaajaasarnissaq pillugu suleriaasissat ataqatigiissaarisarnissallu pillugit isumaqatigiissuteqarpoq ersarinngitsunik.

Unammilligassat assingusut Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigut suliassa qarfiup siusinnerusukkut misissuisimanagerit qulaajaasarnerrillu aamma nassuiaaffigineqarput (assersuutigalugu takuuk Center for Folkesundhed i Grønland, 2021; Sundhedskommissionen, 2023).

Unammilligassat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfirmut attuumassutillit soorunami unammilligassanut siuliani taaneqartunut tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfik ataatsimut isigalugu attuumassutilinnut qanimut attuumassuteqarput. Taamaakkaluartoq immikkoortumi tullinnguuttumi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfirmi pingaarnertut unammilligassat takutinneqarput, apersuinernullu peqataasimasut nassuiaaffigineqarlutik. Kapitali taamaasilluni meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkoortortamik immikkut ittumik pilersitsinissamut piumasarineqartunut kiisalu utaqqisarnermut piffissaliussanut sivikinnernut paasinninnissamut iluaqutaassapput, tamakkulu kapitali 3-mi nassuiaaffigineqarput.

2.1 Sulisoqarniarnermut nukissat piginnaasallu

Kalaallit Nunaanni tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik siuliani nassuiarneqareersutut tarnip pissusaatigut suliassaqarfimmi nakorsanik immikkut ilisimasalinnik amigaateqarnermik ataatsimut unammilligaavoq. Tamanna minnerunngitsumik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissivimmi nakorsanut immikkut ilisimasalinnut atuutinngilaq. Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik sulisunik avataaneersunik pisariaqartitsivoq, piffissamilu sivisuumi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartunik Kalaallit Nunaanni najuullutik sivitsuinnarmi atorfeqartitaasunik sulisoqartarsimavoq. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfiup aamma Region Hovedstadens børn- og ungdomspsykiatri-p akornanni suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiortoqarsimavoq, taakkualu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut sapaatip akunnikkaartumik siunersiuinissamat ikuuttarput. Meeqqat sinerissami najugallit qulaajaaffigisarnissaat siunertaralugu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusatigut sullissisartut ukiumut sapaatip akunneri arfinilinniit arfineq-pingasut ttikillugit sinerissamat tikeraartarnissaat pilersaaruserfigineqarpoq, taamaaliornikkut sinerissami sumiiffiit assigiinngitsut ukiumut ataasiarluni tikeraarneqarsinnaasassammata. Tamatuma pilersaaruserfiginissaa ilaatigut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi psykologinit atorfeqartunit isumagineqassaaq, taakkualu ilaatigut siusissukkat meeqqanik inuusuttunullu misissuinerik isumagisaqassapput, ataqatigiissaarinissamik pisariaqartinneqartumik isumagisaqassapput, sinerissamullu tikerarnissami atortussat pisariaqartinneqartut isumagissallugit.

Peqqissaasut aamma sulisuupput Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimi sulisussanik avataaneersunik pisariaqartitsiffiusut, tassanilu atorfiit inuttalerneqanngitsut takussaapput. Peqqissaasut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi napparsimasunut tamarmiusunut annertusiartuinnartumik matussusiiisarput, naallu ilaat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfimmi misilittagaqareeraluartut taakkua sulinerminni napparsimasunik allanik aamma suliaqartussaassapput, taamaammallu assersuutigalugu danskit napparsimmaviini periarfissanik ileqquliussaminnik annertunerusunik suliassaqarfimmik atitunerusumik isumaginnittarnissaminnut piareeqqasartussaallutik. Taamaakkaluortoq Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut innersuussutaani ikinnerpaamik peqqissaasoq ataaseq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarnermut immikkut ilisimasalik immikkoortinneqartorlu sulisorineqassasoq innersuussutigineqartoq takuneqarsinnaavoq (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).

Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi sulisut akornanni sulisut ataatsimut taarsaannerujussuat ilisarnaataavoq, tamannalu sulisoqatigiinni tamani sulisut tunngavissat Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi kalaallinilu inuiaqatigiinni atuuttut atorlugit sulinermi misilittakkanik pissarsiarisarnissaannut periarfissanik unammillerneqarput.

2.2 Meeqqat qulaajaaffigisarnerannut atatillugu killilimmik piginnaasaqarnerit

Sinerissami ilaatigut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut qarasaasiaq atorlugu nakorsaasersuinermit aaqqiissutissat aqputigalugit aamma meeqqanut inuusuttunulu tarnip pissusaatigut sullissisartumik najuulluni ukiumut ataasiarluni ataatsimiinneq aqputigalugu attaveqartarnissamut periarfissaqarpoq, soorlu tamanna immikkoortoq 2.1-imi nassuiarneqartoq. Tamanna isumaqarpoq meeqqat inuusuttullu eqqarsartaatsimikkut ingerlanerliortut tarnikkullu nappaatinik sinerissami napparsimmaviit peqqissaaveqarfiillu sulisarinnasaanniit sakkortunerusumik atugalittut pasineqartut amerlanertigut qulaajarneqarnissamut periarfissamut sivisunerusumik utaqqisariaqartarnissaat, matumani tassangaannartumik unitsitsinissaq pisariaqartinneqarsimanngippat. Pinaveersaartitsinerup tungaatigut isigalugu apersuinerni arlalinni tamanna tulluartaunngitsutut nassuiarneqarpoq, tassami tarnikkut nappaat ajornerulersinnaavoq, tamannalu aqputigalugu meeqqat inuusuttullu taakkualu ilaquataat pisariaqanngitsumik ajortumik inissinnaapput, tamannalu imaassinnaavoq pinngitsoortinneqarsinnaasimassagaluartoq qulaajaaneq katsorsaanissarlu sukkanerusumik aallartinneqarsimasuugaluarpata.

Meeqqanut suliassaqarfimmi immikkut suliaasumi kommunini ingerlatsisunik apersuinerni erseqqissarneqarpoq sinerissami napparsimmavinni sinerissamilu peqqissaaveqarfinni tarnip pissusaatigut ilisimasalinnik amigaateqarneq Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut innersuussisarnernut atatillugu suleriaatsinik assigiinngitsunik pilersitsisartoq - naak tamanna najoqqutassat atorlugit nassuiaaffigineqarsimagaluartoq, tassalu qanoq isilluni innersuussisarnerit pisassasut, paasissutissallu suut innersuussisarnermut ilaasassanersut. Kommunini ingerlatsisut ilaatigut najukkami nakorsamut uppernarsaaniarlutik piffissamik atuisariaqartarput, taakkualu amerlanertigut tarnip pissusaatigut killilimmik misilittagaqartarput, tassalu matumani tarnip pissusaatigut unammilligassat pineqartarmata, tamakkulu isiginngitsuusaarneqartussaangillat aamma Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut innersuunneqartarnerat pisariaqartinneqarpoq.

Naallu apersuinerni qulaajaasarnermut periarfissat sinerissami pingaarnertut unammillernaraluartut apersuinerni aamma takuneqarsinnaavoq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfik meeqqat inuusuttullu suussusersineqareersut isumaginissaannut tunngatillugu tamanna suliassaqarfiuvoq killeqartinneqartoq. Sulisut tarnip pissusaanut ilisimasallit nakorsaatit atorlugit katsorsaanermit aamma takussutissanut ingerlaavartumik malitseqartitsinissaasut ugartorneqarput, taamaaliornikkut taakkua nappaatip ajorsartornissaata pinngitsoortitsinissaanut kiisalu meeqqat inuusuttullu taakkualu ilaquataasa nappaatip paasisaqarfiginerulernissaanut ilinniartitsisarnissamut iluaqutaalersinnaammata. Kommunini ingerlatsisunik arlalinnik apersuinerni taakkua innuttaasunik tarnikkut nappaatilinnik suliaqartarnissami suliatigut piginnaasanik pisariaqartinneqartunik tamatigut pigisaqarneq ajornerat aamma nassuerutigineqarpoq, taamaammallu nakorsanit

imaluunniit Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmit siunersiorneqarnissamik pisariaqartitsisarlutik.

2.3 Meeqqanik inuusuttuaqqanillu qulaajaasarnermut atatillugu suliassat agguataartarnerat suleriaatsillu pillugit amigartumik paasisaqarnerit

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfimmi kommunit, Sinerissami peqqissaaveqarfiit aamma Tarnip pissusaanut Suliassaqarfik akimorlugit suleqatigiinnermut tunngatillugu aamma unammilligassaqartoqarpoq.

Siullertut meeqqani inuusuttumiluunniit tarnikkut nappaateqarnermut pasitsaassaarneq tunngavigalugu qulaajaasoqarnissaanut tunngatillugu Tarnip pissusaanut Suliassaqarfiup, kommunit aamma sinerissami peqqissaaveqarfiit akornanni suleriaatsit ataqatigiissaarisarnerillu pillugit iluamik paasinnittoqarsimannginera nassuiaaffigineqarpoq. Apersuinerni meeqqap atugarliuuteqarnera inuttut atugarisanik pissuteqarnerisooq paasiniaaffiginissaa pisariaqartinneqartoq aamma suliniutit suut misilinneqareersimanersut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi aqutsisoqatigiit oqaasertalerpaat. Tassani MISI-mi psykologip nalilersuina iluaqutaasinnaavoq, tamannali pillugu piumasqartoqanngilaq. Taamaattorli sinerissami peqqissaaveqarfiit kommunillu innersuussisarnerit ilaannikkooriarluni qanoq isillugit itigartitsiffiusinnaanersut apersuinerni nassuiaaffigaat, matumani assersuutigalugu MISI-mit nalilersuinermik ilanngussamik ilanngussisoqarsimatinnagu, tamannalu qulaajaasarnermut ingerlatsinerit sivitsuiiffigineqarsimatillugit. MISI-mit aallartitat apersuisoqarnerani nassuiarpaat qulaajaanermut atatillugu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut misissuinissamik suliaqarnissartik suliassarinnagu isigigaat. Apersuinerit taamaasillutik ilimanarsisippaat meeqqat inuusuttullu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut innersuuttarnerannut tunngatillugu suleriaatsit kiisalu suliassat akisussaaffiillu agguataartarnerat pillugit tamakkiisumik qulaajaasoqarsimanngitsoq isumaqataasoqarsimanngitsorlu.

Kommunini ingerlatsisunik apersuinerni qaqugu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartumik tullianik takkuttoqassanersooq pillugu paasisaqartoqassanersooq pisariaqartinneqartoq nassuiaaffigineqarpoq. Kommunit suliniutissanik attuumassutilinnik aallartitsisinnaaniarlutik suussusersisarnissamik pisariaqartitsinngillat, kisiannili kommunini sulisut amerlanertigut innuttaasunik tarnikkut unammilligassalinnik isumaginninnissamat ilinniarsimasuuneq ajormata nassuiarneqareersutut Tarnip pissusaanut Suliassaqarfimmiit sulinikkut siunersuisarnermik pisariaqartitsippat. Tassunga atatillugu suussusersisimaneq meeqqat/inuusuttup pisariaqartitaanik, pineqartumullu suliniutissat suut attuumassuteqartinneqarannut paasisaqarnerulernissamat iluaqutaasinnaavoq. Kommunini ingerlatsisut ilaasa aamma nalilerpaat namminneerlutik kommunini suleriaatsinik piareersaanissamat qanoq

ilineratigut tarnip pissusaanik ilisimasalimmik tullianik tikittoqassanersoq
piareersimaffiginiarlugu iluaquteqarsinnaanersut.

2.4 Meeqqanut tarnikkut nappaatinut suussersiffigineqarsimasunut neqeroorutit killeqartut

Misissueqqissaarneq manna siunertami nassuiarneqareersutut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut ilaananeranut tunngavoq, tassanilu meeqqat inuusuttulu unitsinneqartarnerat qulaajaaffigisarnerallu pineqarput. Taamaattoq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatinut sunnertiasunut imaluunniit tarnikkut nappaatilinnut kommunini neqeroorutiniq amigaateqartoqarnera ataatsimut takussutissami ilaasoq takuneqarsinnaavoq. Tamanna Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfimmi unammilligassanut eqqoriaanernullu aaqqiissutissat siusinnerusukkut misissuiffigineranni takuneqarsinnaavoq (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024 – suli saqqummersinneqanngitsoq) aamma meeqqat inuusuttullu Kalaallit Nunaanni tarnip pissusaatigut ikiorneqarnissamut isersinnaanerisa siusinnerusukkut misissuiffigineranni takuneqarsinnaalluni (Hansen & VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, 2021). Misissuinermi kingullertut taaneqartumi meeqqanut inuusuttunullu neqeroorutini meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliulernissamut ulorianartorsiorlut qitiitinneqarnerat aamma tikkuarneqarpoq, taakkunungalu ilaavoq meeqqat inuusuttullu tarnikkut atugarliortut kikkunerannut neqeroortarneq. Meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut atugarlioreersunut minnerusmik neqerooruteqartoqarpoq (Hansen, 2021). Meeqqanut ilaqutariinnullu neqeroorutit pioreersut, ass. kommunimi ilaqutariinnut sullissiviit, meeqqap tarnimigut arlaatigut nappaataanik suussusiliinissamut tunngasunik piginnaasaqanngillat. Ilaatigununa taamatut pisoqarsimatillugu peqqinnissaqarfimmik aamma tarnip pissusaatigut ilisimasalinnik qaninnerusumik oqaloqateqartarnissat qaninnerusumillu peqqissaqarfimmik suleqateqartarnissat kommunit ugartortaraat.

Unammilligassat matumani nassuiaaffigineqartut peqqinnissaqarfimmi, kommunini aamma taakua marluk akornanni suleqatigiittarnernut tunngassutillit pineqarput. Kapitalimi tullinguuttumi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkoortortamat immikkut ittumut kiisalu meeqqanut inuusuttunullu qulaajaasarnermut piumasarineqartunut tunngassutillit nassuiaaffigineqarput (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).

3 Sulisussanik pisariaqartitsineq aamma akissarsianut aningaasartuutit

Kapitalimi uani piumasarineqartut apersuinerni aamma Peqqissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani innersuussinermiit qulaajaasoqalernissaa tikillugu utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut kissaateqarneq piareersimaffiginiarlugu pingaartutut isigineqartutut nalilerrneqartut kiisalu meeqqanut inuusuttunulu immikkoortortap Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut ilaasussap pilersinnissaanut piumasarineqartut nassuiaaffiginissaat siunertarineqarpoq. (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023) Suliassaqarfiit pingasut iluanni pisariaqartinneqartut uani tulliuuttumi nassuiarneqarput – tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfimmi piginnaasat immikkut ittut, sinerissamut akulikinnerusumik tikeraartarnerit aamma tarnikkut nappaatilinnut sullissivimmi illumi nutaami sulisussat amerlanerulernissaat.

Sulisussanik pisariaqartitsinermik naliliinerit pitsaassuseq aallaavigalugu misissorneqarsimasut malunnaatilimmik pitsaangissuseqarput, uani misissueqqissaarnermi taanna atorneqarsimavoq, taakku ukiumut suliat annertussusaannik naatsorsueqqissaarnerunatik, soorlu assersuutigalugu pigaartoqarnissamut pisariaqartitsinernik tunngaveqaratik missiliuutaapput. Aammattaaq sulisussanik pisariaqartitsinerit assersuutigalugu kiffartuussinerup annertussusissaanik pitsaassusissaanillu kissaatigisanit kiisalu sulisut sullivimmi avatangiisaanit aalajangerneqassapput (Madsen allallu, 2016). Tamanna suliassaqarfinnut pingasunut tamanut atuuppoq, kisianni pingaartumik suliassaqarfinnut tarnikkut napparsimasunut sullissivimmi illumi nutaami sulisussaqaarnermut tunngasut, tassani illutaani sinaakkutit suliffiusussat apersuinerup nalaani ilisimaneqarsimanngillat. Nalorninartoqarnera tamanna pissutigalugu suliassaqarfimmi tassani akissarsianut aningaasartuutissat naatsorsorneqarsimanngillat.

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissivik immikkut immikkoortortaqaarfimmik aamma utaqqisarnerit sivikinnerulernissaannik siunertaqarluni pilersitsisoqarluni nukittorsaasoqassappat, suliassaqarfiit pingasut maluginiarneqartariaqartut misissueqqissaarnermi pingaarnertut paasineqarput. Taamaammat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortassamik toqqaaniarnermi kiffartuussisarnikkut pitsaassutsikkullu qaffasissusissat peqqissaartumik naalackersuinikkut sulinikkullu oqallisiginissaat innersuussutigineqarpoq, soorlu assersuutigalugu ulluunerani, unnuklut unnuaaneranilu pigaartuusarnissanut piginnaasaqarfiit suut kissaataassanersut, suliassat sorliit aalajangersimasut sulisoqatigiinniit oqallisigineqassanersut, napparsisoqatigiit sorliit pingaartissallugit kissaataanersut aamma qanoq akulikitsigisumik meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaanik ilisimasallit atorlugit sinerissamut tikeraartarnissanut kissaataanersut.

3.1 Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimi piginnaasat immikkut ittut

Kapitali 2-mi soorlu atuarneqarsinnaasoq, meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfimmi piginnaasat immikkut ittut unammilligassat malunnaatilimmik ilagaat, aammalu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissinermi nukittorsaanissamut pisariaqartinneqartutut erseqqissarneqarput. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut sullissivimmik immikkoortumik pilersitsinermi piginnaasat immikkut ittut pisariaqartinneqarput, imatut paasillugu suliamut tunngatillugu aamma aaqqissuussaankkut immikkoortortaqqarfik suliatigut piginnaasanik immikkoortunik aamma sulisut immikkoortortaqqarfiup taassuma ineriartornissaanik pitsaasuunissaanillu qulakkeerinninnissamik suliaqartut. Tamanna tarnikkut napparsimasunut illuutissap nutaap pilersinniarnerni aamma meeqqanut inuusuttunullu unitsinneqartunut immikkut najuuttoqartarnissaanut immikkoortortamik pilersitsinissamut apeqqutaasussaangilaq.

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissivimmi nakorsat immikkut ilisimasallit

Soorlu siulianiittuni nassuiarneqareersoq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqqarfik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartumik najuuttoqartinnagu piffissami sivisuumi sunnerneqartarpoq, tamatumalu saniatigut amerlanertigut sivikitsumik atorfeqartitsinerit aqqutigalugit sulisoqarniarneq pineqartarmat. Tamanna paasissutissanut akerliuvoq, tassanimi takuneqarsinnaavoq meeqqat inuusuttullu qulaajartinnissamut innersuunneqartut 2014-imi 90-iniit 2022-mi 174-inut amerleriarsimasut, tassalu meeqqat inuusuttullu tarnip pissusaatigut qulaajaaffigisarnissaat pisariaqartinneqarnerulersimavoq (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023). Apersuinerit ilaat naapertorlugit innersuussisarnert marloriaatingajaat meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaatigut sullissisartut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqqarfimmi marloriaatingortinnissaannut tunngavigineqarpoq. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut sullissivimmut nakorsamik immikkut ilisimasalimmik sulisoqarnissaq utaqqisarnerit sivikinnerulernissaannut iluaqutaassasoq apersuinerne nalilerneqarpoq, tassami tamanna qulaajaanert ingerlannissaanni pingaarnertut akimmiffiusarmat.

Massakkut missingersuutissanut killiliussani meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartuq ataaseq sulisussatut pisariaqartinneqarpoq, taamaasillunilu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartup suli ataatsip atorfinitsinnissaanut missingersuutitigut killissarititap pilersinnissaa pisariaqartinneqartussaavoq. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartumut akissarsianut aningaasartuutissat boks 3.1-mi takuneqarsinnaapput (aamma takuuk immikkoortoq 5.2).

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut akissarsianut aningaasartuutit,
ukiut suliffiusimasut: 936.134 - 1.129.122 DKK

Matumani meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartussaq
Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi atorfeqartitamut immikkut ataatsimut
akissarsianut aningaasartuutit aallaavigineqarput.

*Meeqqanut inuusuttunullu nakorsaq tarnip pissusaanut ilisimasalik ataasiinnaq
atornagu marluk atorlugit missingersuutinut killiliussat annertusinerat Tarnikkut
nappaatilinnut Suliassaqarfimmi meeqqanut inuusuttunullu tarnip nakorsaanik ulloq
unnuarlu naallugu najuttoqartarnissaanut matussusiisinnaassaaq.*

Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkut sullissisartumik
sulisoqarnissaq pillugu siunnersuuteqarnermi siusinnerusukkut nassuarneqareersutut
tarnip pissusaanik ilisimasalimmik piffissami sivikinnerusumi sivisunerusumilu
atorfeqarnissamik kissaateqartumik pissarsiniartarnek unammilligassaavoq.
Taamaattoqarmallu apersuinerit ilaanni siunnersuutigineqarpoq psykologit meeqqat
inuusuttullu ilaasa nalilersuiffiginissaannut periarfissinneqarnissaat eqqussisoqassasoq,
tarnillu pissusaanik ilisimasallip nukii meeqqat inuusuttullu napparsimanerpaat
qulaajaaffigisarnissaannut immikkoortinneqassasut. Taamaakkaluortoq psykologit - soorlu
immikkoortoq 2.1-imi nassuiarneqartoq - meeqqat inuusuttullu qulaajaaffigisarnernani
peqataasareerput, soorlu tarnip pissusaanik ilisimasalimmi qulaajaanissaq sioqqullugu
misissuinissap ingerlannissaani. Taamaammat suliassanik isumaginnittarnissamut
siunnersuutigineqartoq qulaajaasarnernut utaqqisarnermut killeqartumik
sunniuteqariaannaavoq, tassa psykologinik amerlanernik aamma
atorfinitisisoqarsimangippat napparsimasoqatigiit ilaannut qulaajaasarnissamik
suliaqarnissamut allanik piginnaatitsisoqarsimangippat, soorlu tamanna Peqqissaq pillugu
Ataatsimiititaliarsuarmit siunnersuutigineqartoq (Peqqinnissaq pillugu
Ataatsimiititaliarsuaq, 2023, qup. 256).

Meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaanik ilisimasallit sulisut allat

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup siusinnerusukkut nassuiarneqareersutut
peqqissaasumik ikinnerpaamik ataatsimik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut
nappaatilinnut sullissisarnermut immikkut ilisimasalimmik atorfinitisisoqassasoq
innersuussutigisamavaa. Matumani ilimanarsimappat peqqissaasoq taanna immikkut
ilisimasalik peqqissaasumik Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi massakkut
missingersuutinut killiliussanut ilaareersumut taarsiissangippat, kisiannilu

immikkoortortamik sulinikkut aqqissuussaaniikkullu pilersitsinissaq siunertaralugu immikkut nukissaqartutut isigineqarluni atorfinitsinneqarsinnaasumut tunngatillugu, taava tamatumunnga aningaasaqarnikkut aningaasanik atugassanik immikkoortitsisoqarsinnaassaaq. Peqqissaasunut akissarsianut aningaasartuutit boks 3.2-mi takuneqarsinnaapput (aamma takuuk immikkoortoq 5.2).

Boks 3.2 Peqqissaasumut immikkut sulisussamut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarnermi immikkut ilisimasalimmut akissarsianut aningaasartuutit

Peqqissaasumut akissarsianut aningaasartuutit 419.387-668.942 DKK/ukioq.

Matumani peqqissaasumut ataasiinnarmut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut sullissivimmi immikkut ilisimasalik Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi atorfilimmut akissarsianut aningaasartuutit aallaavigineqarput. Maanna peqqissaasunut quliusunut sanilliullugu sulisut amerlanerussapput.

Ulloq unnuarlu peqqissaasup immikkut ilisimasallip najuuttarnissaa anguniarneqartussaasimappat peqqissaasoq ataasiinnaq naammannaviangilaq.

Peqqissaasumik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut ilisimasalimmik ulloq unnuarlu sulisoqartarnissaa anguniagaasimappat peqqissaasunut 5-7-nut aningaasanik immikkoortitsisoqartussaavoq.

Tamatuma saniatigut isumaginninnermi siunnersorti meeqqanut inuusuttunullu Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut akisussaasumik atorfinitsisoqarnissaa Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani innersuussutigineqarpoq (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023, qup. 256). Isumaginninnermi siunnersortinut aningaasarsianut aningaasartuutit boks 3.3-mi takuneqarsinnaapput (aamma takuuk immikkoortoq 5.2).

Isumaginninnermi siunnersortimut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkut ilisimasalimmut akissarsianut aningaasartuutit 339.687⁶-552.224 DKK/ukiumut

Taamaasilluni matumani sulisussanut nukissat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliasaqarfimmut immikkut suliaqartussat immikkoortinneqartullu pineqarput, taakkualu suliasaqarfiup sulinikkut aqqissuussaankullu nukittorsarnissaanut iluaqutaasussatut aamma isigineqarput. Taamaasilluni matumani sulinikkut piginnaasanut suliasat meeqqaanut inuusuttunullu immikkut attuumassutillit kivinnissaannut iluaqutaasinnaasut pineqarput, taakkualu Tarnikkut napparsimasunut Suliasaqarfimmi ingerlatsinermut peqataapput, suliasaqarfimmilu pitsaassusermut nukittorsaaqataasinnaallutik. Soorlu boks 3.2-mi nassuiarneqartoq sulisoqarniarnermut ilanngunneqartussat atorlugit ulloq unnuarlu piginnaasat immikkut ittut atorlugit sulisoqartitsinissaq periarfissaangilaq.

Siusinnerusukku taaneqareersutut tarnip pissusaannut sulinikkut immikkut ilisimasalinnit siunnersorneqartarnissamut periarfissaqatitsinissaq aamma pisariaqartinneqartoq kommunit tungaanniit taaneqarsimavoq, tassalu meeqqat, inuusuttut taakkualu ilaqaatat qanoq iliorluni tarnikkut nappaatip suliariniartarnissaanut ikiorneqarsinnaanersut tapersorneqarsinnaanersullu qitiutillugu. Taamaasillunilu sinerissami peqqinnisaaqarfinni siunnersortitut sulinerunissap isumagisinaanissaanut Tarnikkut napparsimasunut Suliasaqarfimmi sulisussanik piomasoqarnera aamma matumani pineqarpoq. Taamatut siunnersortitut inissisimaneq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartumiit suliarineqartarnissaa pisariaqartariaqangilaq, taamatulli siunnersuisarnerup sulinikkut qajannaatsumik tarnip pissusaanik ilisimasalimmit suliarineqartup tunngaveqartittarnissaa pisariaqartinneqarpoq. Tarnip pissusaatigut inuit sullissisartussat immikkut ilisimasaliit toqqagaareersimapput, kisiannili uani inuk tarnikkut nappaatinut sulinikkut piginnaasalik siunnersuutigineqassaaq - soorlu peqqissaasoq - taannalu meeqqat inuusuttullu malitseqartitsiffigisarnissaannut, siunnersuiffigisarnissaannut il.il. sulinissamuinnaq immikkoortinneqarpoq, tassalu peqqissaasup meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut immikkut ilisimasallip atorfinitsinneqarnissaa pillugu Peqqinnisaaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaanut tamanna naapertuuppoq. Tamanna meeqqanut inuusuttunullu suussuserfigineqareersimasunut malitseqartitsisarnermut atatillugu kivitsiffiusinnaasoq apersuinerni nassuiarneqarpoq, kisiannili aamma siunnersuisarnissamut aamma kommunini ingerlatsisunik qaninnerusumik suleqartarnissamut periarfissiilluni.

⁶ Taakkununga pisinnaasanut tapit, atuuffimmut tapit allalu isumaqatigiissut naapertorlugu immikkut isumaqatiginninniutigineqartussat ilaangillat (Medarbejder- og kompetencestyrelsen, 2019)

Taamaamat tamanna qulaajaasoqartarneranut sivikinnerusumik utaqqisarnissamut anguniakkap anguniarnissaatut, toqqaannangitsumik sunnarniarnissaanut isigineqassaaq.

3.2 Sinerissamut tikeraartarnerit akulikinnerusut

Apersuinermi suliaasaqarfik alla meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut sullissiviup nukittorsarneqarnissaanut pisariaqartinneqartoq pingaarutilik taaneqartoq tassaavoq sinerissamut akulikinnerusumik tikeraartarnissaq. Sinerissami peqqissaaveqarfinni nakorsat naapertorlugit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartut sinerissamut akulikinnerusumik tikeraartarnissaat assut pisariaqartinneqarpoq. Meeqqanut inuusuttunullu tarnip pissusaatigut suussusersineqartunut qulaajaaffigineqareersunut katsorsagaasunullu tunngatillugu sinerissami nakorsat apersorneqartut naapertorlugit video-kkut attaveqaatit aqutugalugit suliarineqarsinnaapput - tamanna tamakkiissumik aaqqiissutaasinnaangikkaluarpalluunniit. Meeqqat inuusuttullu eqqarsartaatsikkut ajornartorsiutillit aamma tarnikkut napparsimalersimasutut pasitsaaneqartut qulaajaaffigisarnissaanut naammattunik sulisoqarnissaata qulakkearniarnissaa unammilligassaavoq annertoq. Sinerissami peqqissaaveqarfinni tarnip pissusaanik ilisimasalinnik atorfinitsisoqarnikuunngimmat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartut pinngitsoorneqarsinnaangillat, tamakkumi innuttaasut innersuunneqartut qulaajaaffigisarnissaat siunertaralugu sinerissamut timmisartukkut angallanneqartarput. Sinerissami nakorsat kommuninilu ingerlatsisut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartunit najuulluni tikeraartarnissat ukiumut tikeraartarneniit ukiup affakkaarlugi tikeraartarnernut amerlineqarnissaannut pisariaqartitsinermik oqariartuuteqarput, tassami tamanna qulaajaasoqartarnissaanut meeqqat inuusuttullu sivisuumik utaqqisariaqartarnerat naammanngitsutut isigineqarpoq, taamaasillunilu ikiunissaq anguniagaqarfiususaaq pisariaqartinneqartoq utaqqeqaartassanngimmassuk. Naliliineq taanna aamma pingaarnertut pisariaqartitat aamma piginnaassuseqqortussuseq tunngavigalugit pinngilaq, kisianni neqeroorutit suut pigineqartariaqarnersut nalilersuutigineqarpoq, qanoq akulikitsiginissaat ilanngullugu. Apersuinermini meeqqat inuusuttullu tamarmik illoqarfinni sinerissamut tikeraarnerni pilersaarutaasuni sapaatip-akunnerata missaanik sivisussuseqartuni angumerineqarsinnaasanngitsut nassuiarneqarpoq, tamannalu aamma akulikinnerusumik sinerissamut tikeraartoqartarnissaanut tunngavilersuutinut ilaavoq.

Boks 3.4 Sinerissamut tikeraartarnerit marloriaatingortinneranni meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartunut siunnersortitut aningaasarsiaritneqartut

Siunnersortimut aningaasarsiaritneqartut, nakorsamut immikkut ilisimasalimmut 164.447- 219.263 DKK

Massakkut sinerissamut tikeraartarnissat sapaatip akunnerinik 6-8-nik siviussusillit pilersaarutaanerit, tamakkualu marloriaatingortinnissaannut kissaateqarneq aallaavigineqarput. Sinerissamut tikeraartarnissat nakorsanit immikkut ilisimasalinnit nakorsatut immikkut ilinniagalittut naammassinnissimasunit Kalaallit Nunaannut siunnersortitaasut angalanerat aqutugalugu ingerlattarnissaat aallaavigineqarpoq (takuuk immikkootoq 5.2).

Sinerissamut tikeraartarnerit amerlanerusut suleqatigiiaanut tamatumunnga pilersaarusiordermut suliaqarnissamullu ilaasussanut aamma sunniuteqartussaapput, pingaartumik psykologinut tunngatillugu. Takkuk Boks 3.5.

Nakorsaqarniarnerup tungaatigut sulisoqarniarneq aalajangersimasumik atorfinitsitsineq imaluunniit atorfinitsinerit arlallit aqutugalugit annertusineqassappat sulisoqartinneqalissappallu sinerissamut tikeraartarnerit tarnip pissusaanik ilisimannittunit amerlanerit isumagineqariaannaapput. Massakulli atugassarititaasut tunngavigalugit tamanna pivusorsiortuunngitsutut isigineqarpoq, tassanimi meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartup aalajangersimasumik attuumassutillip atorfinitsinnissaanut periarfissiinermut naatsorsuutigisat killeqarput. Tamtuma saniatigut sinerissamut tikeraartarnerit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartut kisimik peqaatinneqanngimmata isiginiassallugu aamma pingaaruteqarpoq. Soorlu siuliani nassuiarneqareersoq psykologit Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi atorfeqartitaasut sinerissamut tikeraartarnissat pilersaarusiorderfigineranni pingaaruteqarlutik inissisimapput, soorlu tikeraarnissat sioqqullugit misissuinissanut pisariaqartinneqartunut tunngatillugu. Taamaammat psykologit sulinerminni piffissamik atuisarnerannut isiginninngikkaluarluni sinerissamut tikeraartarnerit amerlassusaat amerlineqarsinnaapput. Immikkut psykologimut sulisussamut akissarsianut aningaasartuutit boks 3.6-imi takuneqarsinnaapput (aamma takuuk immikkoortoq 5.2).

Psykologimut akissarsianut aningaasartuutit: 490.116-578.362 DKK/ukiumut.

Matumani massakkut sinerissamut tikeraartarnissat pilersaarutaasut sapaatip akunnerinik 6-8-nik siviussusillit aallaavigneqarput, tamakkulu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartunit pingasunit massakkut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi atorfilinnit pilersaarusiorneqartussaapput. Psykologip sapaatip akunnerani sinerissamut tikeraarnissamut atasumik qaammatip ataatsip missaanik sulinermik atuisassasoq nalilerneqarpoq, taakkununggalu piareersaasarnissat, peqataasarnissat sinerissamullu tikeraarnerit kingunerisigut suliarinninnissat ilaapput.

Psykologit Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi atorfeqartit sinerissamut tikeraartarnerit saniatigut meeqqanut inuusuttunullu Nuummi najugalinnut attuumassutilinnut, imminut toquttarnerup pinaveersaartittarnissaanut allanillu suliassaqarput, taamaammallu sinerissamut tikeraartarnerit marloriaatingortinnissaanni psykologimik sulii ataatsimik Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi ulloq naallugu sulisussamik pisariaqartitsoqarnera aallaaviusussaalluni.

3.3 Tarnikkut napparsimasunut illuummi nutaami sulisoqarniarneq

Soorlu taaneqareersaq tarnikkut napparsimasunut illuummut nutaamut aningaasanik immikkoortitsisoqareersimavoq, aningaasallu taakku Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik pillugu tulluarnerusunik sinaakkusiinissamut pilersitsissapput, napparsimasut assigiinngitsut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi uninngasut avissaarteqqasarnissaannut periarfissiissapput, soorlu meeqqat inuusuttullu assiagusersortarnerat. Tarnikkut napparsimasunut illutissap nutaap massakkut 2027-mi atorneqalernissaminut piareeqqanissaa naatsorsuutaavoq. Tamanna meeqqat inuusuttullu A1-imi unitsittarnissaannut anguniagaqarnissamut alloriarnerusooq pingaarutilik, siunissamili meeqqanut inuusuttunullu timikkut avissaartitsilluni sulisoqarnissaq Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut tunngasunut aqutsisoq naapertorlugu immikkoortortani allani sulisoqarniarnermiit avissaartillugu isiginiarneqarsinnaangilaq.

Meeqqanut immikkoortortap assiaqusersukkap tarnikkut napparsimasunut illutissami nutaami pilersinnissaani sulisussanik pisariaqartitsinerup tarnikkut napparsimasunut

suliassaqarfittut ataatsimut isigisariaqarnera Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi tunngasunut aqutsisup nalilerpaa. Illuutitigut sinaakktissat anginerusut ilusilersugaassapput, taamaasilluni napparsimasut assigiinngitsut avissaartillugit inissinneranni sulisussanik paaqqutarinnittussanik pisariaqartitsisoqalissamat, taakkualu immikkoortortaq tamakkerlugu piareersimassammata najuussinnaallutillu. Sulisut paaqqutarinnittut marloriaatinngortillugit amerlineqarnissaa pisariaqartoq, Tarnikkut Nappaatilinnut Suliassaqarfimmi aqutsisut missiliorpaat, tassa imaappoq, peqqissaasut qulit aamma peqqissaanermi sullissisut 7-t (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023, qallunaatuaani qup. 240). Taamatut marloriaatinngortitsineq soorunami meeqqat inuusuttullu immikkoortortami illutatigut immikkut assiaqusersukkami unitsittarnissaannut periarfissanuinnaq attuumassuteqanngilaq, kisiannili Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi tunngasunut aqutsisoq naapertorlugu tamanna aaqquissuussiffigissallugu periarfissaqanngilaq, tassani sulisut napparsimasoqatigiinnik ataasiinnarnik suliaqartussaattillugit. Matumani sulinissamat piareersaasarneq ullumikkutut ittoq annerusumik pineqarpoq, tassani pigaartuusarnissamat pilersaarutip tamarmiusup inissittarnissaanut napparsimasoqatigiit tamakkerlugit sulisut sullissisinnaassammata. Taamaattoqarmallu tarnikkut napparsimasunut illuutissami nutaami sulisoqarniarnikkut pisariaqartitsineq napparsimasoqatigiinnut immikkut ittunut immikkoortillugu naatsorsuiffigineqarsinnaanngilaq. Piffissami apersuisoqarnerata nalaani tarnikkut napparsimasunut sullissiviup qanoq iluseqarnissaa ilisimaneqanngimmat aamma sulisunik pisariaqartitsineq, taamaallunilu aamma annertussutsimi anginerusumi sulisussanik pisariaqartitsineq, kisianni aamma illu aaqquissorluarneqarsimasoq. Piffissami aamma apersuisoqarnerani siniffiit qanoq amerlatigisut meeqqanut aamma inuusuttunut immikkoortortaqarfimmi atorneqassanersut naatsorsorneqarsimanngilaq, taamaattumillu immikkoortortaqarfimmut immikkoortumut akissarsianut aningaasartuutitut naatsorsuutigineqartunut naatsorsuinernut tunuliaqutaasut killeqarput, taamaammallu ilanngunneqanngillat.

Taamaakkaluortoq sulisoqarniarnermut atugassarititat ajornartooreernerannut isummernissaq pingaaruteqarpoq, aamma Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi tunngasunut aqutsisoqatigiit sulisussat aalajangersimasumik piffissamilu sivikitsuinnarmi sulisussat pissarsiariniartarnissaasa iluatsissinnaanernut ernumassuteqarlutik oqaaseqarnerat ilaalluni.

4 Inerniliineq

Misissueqqissaarnermi uani meeqqanut tarnikkut napparsimasunut immikkoortortussanngortussap pilersinnissaanut atatillugu aalajangiinernut takkuttussanut ilisimasat tunngavigalugit tunngavissamik takutitsinissaq siunertaavoq.

1. meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortamik pilersitsiniarnissamut piumasarineqartut qulaajarneqassasut, tassanngaannanngitsumillu katsorsartittarnissanut innersuussisoqarneraniit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarnerup sivikinnerulernissaanut politikikkut anguniagaqarneq piareersimaffigalugu.
2. meeqqanut tarnikkut nappaatilinnut immikkoortamut ingerlasumut aningaasartuutinngortussanut piumasarineqartut suussusersisarnerisa ataqatigiinnissaat.

Meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut sullissivik nukittorsaavigineqassappat, suliassaqarfiit pingasut maluginiarneqartariaqartut misissuinerup tikkuarpai: a) piginnaasat immikkut ittut, b) tarnikkut nappaatilinnut sullissivimmi nutaami sulisussaqaarneq aamma c) akulikinnerusumik sinerissamut tikeraartarnissat. Suliassaqarfiit tamarmik sulisunik amerlanerusunik atorfinitsitsinissamik pisariaqartitsiffiupput aamma suliassaqarfiit ilaanni immikkut ittunik suliaqartunik atorfinitsitsinissamik pisariaqartitsiffiupput, matumanilu aningaasartuuteqar toqassaaq.

4.1 Aaqqissugaanikkut suliassat ilungersornartut

Suliassaqarfiit taakku toqqarneqarnerat ilaatigut maanna unammilligassanik tunngaveqarput, taakku Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi qitiusumik suliaqartut apersorneqarneranni nassuiarneqarput. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfik Kalaallit Nunaanni ataatsimut tarnikkut nappaatilinnut suliassaqarfik assigalugu sulisussanik piginnaasanillu immikkut ittunik amigaateqarnermik sunnerneqarsimavoq. Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarfimmi nakorsanik immikkut ilisimasalinnik aalajangersimasunik immikkut amigaateqarnermik unammilligaavoq, kisiannili sulisut allat immikkuulluarissunik piginnaasallit aqqutigalugit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarfiup nukittorsarnissaa aamma pisariaqartinneqartoq nassuiarneqarpoq, taakkunungalugu ilaapput peqqissaasut aamma isumaginninnermi siunnersortit. Tassungalugu peqatigitillugu tarnikkut napparsimasunut illuutissaq nutaaq sulisussanik amerlanerujussuarnik pisariaqartitsiffiujumaartoq tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfimmi naatsorsuutaavoq, taamaaliornikkut assersuutigalugu meeqqat inuusuttullu uninngasut napparsimasunit allanit avissaarteqqasarnissaannut takorluuqaq piviusunngortinneqarsinnaammat.

Kommunini sinerissamilu peqqissaaveqarfinni sinerissamat tikeraartarnerit akulikinnerusut ujarторneqarput, matumani utaqqisarnerup sivikinnerulernissaa siunertaralugu aamma meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaatillit taakkualu ilaqutaasa sullittarnerannut atatillugu Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmi sulisunit qaninnerusumik siunnersortittarnissamat periarfissaqartitsinissaq siunertaralugu.

Taamaammanuna pissutsit tamakku soqutiginaatillit pisariaqartutullu immikkut taaneqartut, matumani 1) innersuussisoqarneraniit qulaajaasoqarnissaa tikillugu utaqqisarneq sivikinnerulissappat, aamma 2) meeqqanut inuusuttunullu napparsimasunut suliassaqarfik pitsanngorsaaffigineqassappat, soorlu tarnikkut napparsimasunut illuutissaq nutaaq atornerarsinnaalerpat meeqqat inuusuttullu Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmiittut unitsinnissaannut periarfissaqartitsineq.

4.2 Nutaaq / taarsiineq ukiut 30

Misissuinermi taamaasilluni suliassaqarfiit pingasut iluanni sulisoqarniarnermut pisariaqartitsinerit tikkuarneqarput: 1) *piginnaasat immikkuullarissut i Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik*, 2) *tarnikkut napparsimasunut illutissami nutaami sulisoqarniarneq* aamma 3) *akulikinnerusumik sinerissamat tikeraartarnerit*, taakkunungalugu akissarsianut aningaasartuutit attuumassutillit. Akissarsianut aningaasartuutit suliassaqarfinnut taakkununga pingasuusunut tunngasut tabel 4-1- 4-3-mut eqikkaaffigineqarput. Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarfirmut nukittunerusumut piumasarineqartut apersuinerne taaneqartut piviusunngortinneqassappata Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik nukissanik allanik tunineqartariaqassaaq. Tamannali kiffartuussisarnikkut pitsaassutsikkullu qaffasissusissanut kissaatigineqartut immikkut qaffasissusilernissaannut kissaataasut politikikkut sulinikkullu oqallisiginissaat pisariaqartinneqartussaavoq. Sulisunik amerlanernik atorfinitsitsisoqassappat illuutissanut nutaanut ingerlatsinissamat pisariaqarpallu aqutsisunut nukiit amerlanerusut pisariaqartinnerannut aningaasartuutissat naatsorsuinerne aamma ilaatinneqangillat.

Tabel 4.1 Sulisussanik saniatigut pisariaqartitsinerimik naliliinerit aamma akissarsianut aningaasartuutissatut missiliukkat⁷

Sulisoqarneq siunnersuutigineqar toq	Akissarsianut aningaasartuutit, DKK/ukiumut	Oqaaseqaatit
<u>Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissinerne piginnaasat immikkut ittut</u>		
Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut	936.134 - 1.129.122	<u>Sulisorineqareersut</u>

⁷ Suliassaqarfinnut taamaallaat atuuttut: Tarnikkut Nappaatilinnut Suliassaqarfimmi piginnaasat immikkut ittut aamma akulikinnerusumik sinerissamat tikeraartarnerit.

Sulisuqarnek siunnersuutigineqar toq	Akissarsianut aningaasartuutit, DKK/ukiumut	Oqaaseqaatit
sullissivimmi nakorsat immikkut ilisimasallit		<i>"Meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut nappaatilinnut immikkoortortaqqarfimmi nakorsaaneq ataaseq taamaallaat piffissap ilaani atorfeqarpoq, ukiumut qaammatit arfinillit missaanni atorfeqartarpoq"</i> .
Peqqissaasoq meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut nappaatilinnut immikkut ilisimasalik	419.387 - 668.942	<i>"Immikkoortortaqqarfimmi peqqissaasoq ataaseq aamma peqqissaasut qulit, taakkunannga pingasut aalajangersimasumik atorfillit ataaserlu erninnermut atatillugu sulinnigiffeqarpoq. Atorfiit sinneri arfineq-marluk piffissami sivikinnerusumi sivisunerusumiluunniit sivikitsumik atorfilinnit aamma paarlaassisarnermik aqqissuussinermi atorfilinnit inuttaqarput. Sulisussat meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassaqqarfimmut immikkoortinneqanngillat"</i> .
Isumaginninnermi siunnersorti meeqqat inuusuttullu tarnikkut nappaataannut immikkut ilisimasalik	339.687 ⁸ - 552.224	<i>"Inunnik isumaginninnermut siunnersortit marluk, taakkunannga ataaseq Tarnikkut nappaatilinnik sullissinnermi taamaallaat sulivoq"</i> (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).
		<u>Suliassaqqarfimmi immikkut sulinikkut piginnaasat nukittorsarneqarnissaannut pisariaqartinneqartut nalilerneqarnerat</u> Meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut nakorsap immikkut ilisimasallip massakut missingersuutitut killiliussat iluanni ilaareersup saniatigut ulloq naallugu atorfik ataaseq, matumani meeqqat inuusuttullu tarnip pissusaatigut qulaajaaffigisarnissaannut pisariaqartitsineq piareersimaffigisinnaaniarlugu. Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup minnerpaamik peqqissaasoq ataaseq meeqqanut inuusuttunullu tarnimikkut napparsimasunut immikkut ilisimasaqarnissaa aamma minnerpaamik isumaginninnermut siunnersorti meeqqanut inuusuttunullu tunngasunik suliassaqqarfimmut sullissisoq. Meeqqanut inuusuttunullu nakorsaq tarnip pissusaanut ilisimasalik ataasiinnaq atornagu marluk atorlugit missingersuutitut killiliussat annertusinerat Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqqarfimmi meeqqanut inuusuttunullu tarnip nakorsaanik ulloq unnuarlu naallugu najuuttoqartarnissaanut matussusiinnaassaaq. Ulloq unnuarlu peqqissaasup immikkut ilisimasallip najuuttarnissaa anguniarneqartussaasimappat peqqissaasoq ataasiinnaq naammannaviangilaq.
<u>Sinerissamut tikeraartarnerit akulikinnerusut</u>		
Siunnersortitut akissarsiaqartitsiner it, nakorsamut immikkut ilisimasalimmut	164.447- 219.263	<u>Sulisorineqareersut</u> Sinerissamut angalanissamut maanna sapaatip-akunnerini 6-8-ni pilersaarusiortoqarpoq, taakku meeqqanut inuusuttunullu katsorsaasunit piffissami sivikitsumi atorfeqartunit isumagineqarput, tarnip pissusiinillu ilisimasalimmit pilersaarusiorneqarlutik.
Psykologi	490.116-578.362	Tarnip pissusaanik ilisimasallit massakut sulisut: <i>"Meeqqat inuusuttullu tarnip pissusaannik ilisimasalittut atorfiit pingasut (massakut atorfiit pingasut inuttaqarput, taakkunannga marluk aalajangersimasumik atorfeqarput kiisalu taartaasartuq qaammatini marlunni-sisamani atorfeqarluni"</i> (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023).
		<u>Sinerissamut akulikinnerusumik angalasarnissamut pisariaqartitsinerup nalilerneqarnera</u> Maanna sapaatip-akunnerini 6-8-ni sinerissamut angalasoqarnissaanik pilersaarusiortoqarnera tassani tunngavigineqarpoq, sinerissamilu tamatumma marloriaataanik ujartuisoqarpoq, taamaalilluni sinerissamut

⁸ Taakkunannga pisinnaasanut tapit, atuuffimmut tapit allallu isumaqatigiissut naapertorlugu immikkut isumaqatiginninniutigineqartussat ilaangillat (Medarbejder- og kompetencestyrelsen, 2019).

Sulisuqarneq siunnersuutigineqar toq	Akissarsianut aningaasartuutit, DKK/ukiumut	Oqaaseqaatit
		<p>angalasarnerit ukiumut ataaseriartarnermit ukiup affakkaarlugit pisarsinnaassammata.</p> <p>Sinerissamut tikeraartarnerit amerlanerusut suleqatigiiaanut tamatumunnga pilersaarusernermut suliaqarnissamullu ilaasussanut aamma sunniuteqartussaapput, pingaartumik psykologinut tunngatillugu. Psykologip sapaatip akunnerani sinerissamut tikeraarnissamut qaammatip ataatsip missaanik suaqartarnissaanik nalilerneqarpoq, taakkunungalu piareersaasarnissat, peqataasarnissat sinerissamullu tikeraarnerit kingunerisigut suliarinninnissat ilaapput.</p> <p>Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi psykologit atorfeqartitat sinerissamut tikeraartarnerisa saniatigut meeqqanut inuusuttunullu Nuummi najugalinnut, imminut toquttarnerup pinaveersaartinnissaannut il.il. tunngasunik aamma suliaasaqarput, taamaattoqarmallu sinerissamut tikeraartarnerit marloriaatingussappata Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmi psykologimik sulii ataatsimik pisariaqartitsisoqarnissaa aallaavigineqarsimavoq.</p>

Najoqqutaq: Isumaqatigiissutit atuuttut atorlugit akissarsianut aningaasartuutit takuneqarsinnaapput, taakkualu Peqqinnissaqarfimmi Aqutsisut Allattoqarfiannit maajimi 2024-mi tunniunneqarsimapput.

Misissueqqissaarneq manna siunnersuutigineqartumi nassuiarneqareersutut Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfimmut ilaatinneqarpoq, tamakkulu meeqqat inuusuttullu unitsittarnerannut qulaajaaffigisarnerannullu tunngassutillit aamma nukissanik piginnaasanillu pisariaqartinneqartunut tassunga attuumassutilinnut tungassuteqarlutik. Taamaattoq unammilligassanut ataatsimut takussutissami meeqqat inuusuttullu pillugit suleqatigiinnissami Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfiup, kommunit sinerissamilu peqqissaaveqarfiit akornanni sulieriaatsit ataqatigiissaarisarnerillu pillugit iluamik paasinnittoqarnissaa aamma nassuiaaffigineqarpoq, matumani tarnikkut nappaateqarneq pillugu pasitsaassisoqarsimatillugu. Innersuussisarnerit sioqqullugit meeqqat inuusuttullu tarnip pissusaatigut nalilersuiffiginissaannut tunngatillugu kommunit sunik suliaqarnissaat pillugu (immikkut MISI-p⁹ inissisimanagera) tamakkiisumik isumaqatigiittoqarsimannginnera assersuutissaavoq. Tarnikkut napparsimasunut sullissisarfimmi ilaatigut innersuussinerit aaqqiissutissatullu siunnersuutit siusinnerusukkut nassuiaaffigineqareersut pillugit suliaasaqarfiit assigiinngitsut aqputigalugit suleqatigiittarnissap qitiutinissaani immikkoortut akornanni suliaasat avittarnissaasa meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut piffissamut sivikinnerusumut iniartortitsiffiunissaannut erseqqissaanerupput (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023) (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024 – sulii saqqummersinneqanngitsoq).

⁹Perorsaanikkut tarnikkullu atukkatigut siunnersuisarneq

Uppernarsaaneq

5 Periusigineqartoq

Nalunaarusiaq manna tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfirmi katsorsaasarnermut tarnikkut napparsimasunut sullissisarnermut aamma inuuniarnikkut tarnikkut pissutsinut atatillugu ingerlatsisartunik apersuinerinik tunngaveqarpoq. Paasissutissanut katersanik misissuinermi 'Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatilinnik Sullissineq. Pingaarnertut unammilligassat aaqqiissutissanullu siunnersuutit' (Madsen, Korkmez og Grønvold Olesen, 2024 – suli saqqummersinneqanngitsoq) paasissutissanik katersuinerinut ilaatillugu paasissutissanik katersuisoqarsimavoq, tassami siunissami meeqqanut immikkoortortamik pilersitsinissami piumasarineqartut apersuinerinik immikkut apeqqutigineqartarsimapput.

Apersuinerit suleqatigiiaat kikkut aqqiissuussanikkullu allanngortitsinissat suut meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliassa qarfiup nukittorsarnissaanut pisariaqartutut isigineritsik pillugit pitsaassutsikkut nalilersuinerinut iluaqutaassapput, tassalu apersuinerit ingerlatsisunik Tarnikkut napparsimasunut Suliassa qarfiup ingerlanneranut kiisalu ineriartortoqarnissaanut massakkut unammilligassanut pisariaqartitanullu ilisimasaqarluartunik apersuisoqarsimavoq.

Taamatulli periuseqarnermi sanngeequtaasoq tassaavoq tamakku nalilersuinerat pisussanik ilisimaneqanngitsunik arlalinnik tunngaveqartinneqarmata - soorlu tarnikkut napparsimasunut illuutissap nutaap ilusilersuiffiginissaa, siunissami nappaatit suusassanersut, taamaasilluni siunissami sulisussanik pisariaqartitsinissaq kiisalu massakkut naatsorsuutigalugulu siunissami sulisoqarniarnikkut unammilligassat pillugit ilisimasaqarnissaq. Taamaammatt nalunaarusiaq nalorninartoqartillugu atuartariaqarpoq, tassalu matumani siunissami pisariaqartinneqartunut nalilersuisarnissat pineqarput kiisalu ilimanaatit arlallit tunngavigalugit akissarsianut aningaasartuutissat naatsorsuiffiginerat.

5.1 Tarnikkut nappaatilinnik sullissinermi ingerlataqartunik apersuineq

Misissuinerup pingaarnertut paasissutissanik pissarsiffia tassaavoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortorta qarfirmi tassungalu atasunik ingerlataqarfinni ingerlataqartunik apersuinerit. Toqqaanermi pingaartinneqarsimavoq Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortami, nunap immikkoortuini peqqinnissa qarfinni, kommunini aamma tarnimikkut nappaatilinnut pinerluuteqarsimasunut tunngasuni innuttaasunut tarnikkut nappaatilinnut imaluunniit malunniutilinnut maannakkut neqeroorutaasuniit sinniisut. Aammattaaq meeqqanik/inuusuttunik inersimasunillu atassuteqartartut ingerlataqartut sinniisoqarnissaat pingaartinneqarsimalluni. Katillugit apersuinerit 15-it (inuit apersorneqartut 19-it) naammassineqarput, takuuk boks 5.1.

Misissueqqissaarnermi uani meeqqanut inuusuttunullu immikkoortortamik immikkut ittumik pilersitsinissamut piumasarineqartunut tunngatillugu Peqqinnissa qarfirmi

aqutsisunik, Tarnikkut nappaatilinnut Suliassaqarfimmi suliassaqarfimmut aqutsisunik aamma Nuna tamakkerlugu Aqutsisunik apersuinerit pingaarnertut aallaavigineqarsimapput. (Kapitali 3). Kapitali 2-mi pingaarnertut unammilligassanik nassuiaaffiusumi kommunini sinerissamilu peqqinnissaqarfinni ingerlatsisunik apersuinerit aamma tunngavigineqarput.

Boks 5.1 **Inuit apersuiffigineqartut** (*equngasumik allanneqartut: apersuinerit misissueqqissaarnermut matumunnga tunngaviliisussat*)

- *Peqqinnissaqarfimmik Aqutsisoqarfik*
- *Nunatsinni Nakorsaaneq*
- *Tarnikkut napparsimasunut aqutsisut, Tarnikkut napparsimasunut Suliassaqarfik*
- *Nunap immikkoortuini nakorsat marluk*
- *Kommunini suliani pisortat marluk*
- *MISI-mut kommuninilu Ilaqutariinnut sullissivinnut sinnisut pingasut*
- *Isumaginninnermut Aqutsisoqarfiup neqeroorutaanit Aaqa-miit sinnisut marluk aamma kommunimi meeqqanut angerlarsimaffimmiit sinniisoq ataaseq*
- *Pinerluuteqarsimasunik isumaginnittoqarfimmit sinnisut marluk*
- *Aarhus Universitetshospitalimi Immikkoortortaqarfimmi R3-mi peqqissaasuuneq*
- *Ilisimatusarfimmi ilisimatooq*

Apersuineri arfinillit Nuummi december 2023-mi najuulluni takkunnikkut ingerlanneqarsimapput. Apersuinerit sinneruttut video oqarasuaalluunniit aqutugalugit ingerlanneqarsimapput. Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfimmi aqutsisunik apersuisoqarnerani nalunaarusiortut ilaat ataaseq aamma Tarnikkut nappaatilinnut immikkoortortaqarfiup maannakkut illutaani takornariaqartinneqarpoq. Apersuineq siulleg december 2023-mi naammassineqarpoq apersuinerlu kingulleq marts 2024-mi naammassineqarluni.

Apersuinerit ingerlataqarfiit ingerlataqarfiillu akornanni sammineqartut assigiit aallaavigalugit aqqissuussamik apersuineq aallaavigalugu naammassineqarput, apeqqutilli ataasiakkaat ingerlataqarfimmut ingerlataqartunullu ataasiakkaanut tulluarsarneqarlutik. Sammisat ataasiakkaat iluini ilungersunartunut misigisimasanut aamma inuit apersorneqartut aqqiissutissatut neqeroorutaannut apersuisoqarpoq, aamma sammineqartunut assigiinngitsunut allanngorartunut (soorlu meeqqat/inuusuttut, inersimasut, nappaatit assigiinngitsut, ikorfartorneqarnissamut pisariaqartitsinerit

assigiingitsut). Aamma aaqqiissutissatut siunnersuutigineqartut piviusunngortissinnaanerinit apersuisoqarpoq.

Apersuinerne sammisat boks 5.1-imit takuneqarsinnaapput, aamma tarnikkut nappaatilinnik sullissineq pillugu Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup innersuussutaanit takuneqarsinnaasunit unammillernartutut innersuussutitullu toqqarneqartut tunuliaqutaralugit toqqarneqarsimallutik.

Boks 5.2 Apersuinerne sammineqartut

- Aaqqiissuussineq maannakkullu neqeroorutit
- Suleriutsit aamma napparsimasut ingerlasarnerat
- Susassaqarfiit akornanni ataqatigiissaarineq suleqatigiinnerlu
- Sulisutigut isumalluutit (suliaqartut, sulisussarsiorneq, sulisut taarseraannerat) piginnaasallu
- Illut piginnaasarlu
- Atorfissaqartsinneqarnerit pisariaqartitallu

Apersuinerit tamarmik båndimut immiunneqarput, aamma apersuinerneq ingerlataqartunit atuakkiortunit imaqarniliatut allanneqarlutik.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaani (Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq, 2023) innersuussutit arlallit meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut suliaqarfimmu immikkut tunngasut takuneqarsinnaapput. Innersuussutigineqartut tamakku meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisartunut nukittunerusunut piumasarineqartut misissinerneq uani aamma ilanngunneqarsimapput.

Sulisussanik pisariaqartitsinerneq naliliinerit pitsaassuseq aallaavigalugu misissorneqarsimasut malunnaatilimmik pitsaanngissuseqarput, uani misissueqqissaarnerneq taanna atorneqarsimavoq, taakku ukiumut suliat annertussusaannik naatsorsueqqissaarnerunatik, soorlu assersuutigalugu pigaartoqarnissamut pisariaqartitsinerneq tunngaveqaratik missiliuutaapput. Aammattaaq sulisussanik

pisariaqartitsinerit assersuutigalugu kiffartuussinerup annertussusissaanik pitsaassusissaanillu kissaatigisanit kiisalu sulisut sullivimmi avatangiisaanit aalajangerneqassapput (Madsen allallu, 2016). Tamanna suliassa qarfinnut pingasunut tamanut atuuppoq, kisianni pingaartumik suliassa qarfinnut tarnikkut napparsimasunut sullissivimmi illumi nutaami sulisussa qarnermut tunngasut, tassani illutaani sinaakkutit suliffiusussat apersuinerup nalaani ilisimaneqarsimanngillat. Nalorninartoqarnera tamanna pissutigalugu suliassa qarfimmi tassani akissarsianut aningaasartuutissat naatsorsorneqarsimanngillat.

5.2 Akissarsianut aningaasartuutit naatsorsuiffiginerat

Tamatuma saniatigut sulisoqatigiinnut akissarsianut aningaasartuutitut paasisutissat atorneqarsimapput, tamakkulu meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarfinnut nukittunerusumut piunasaqaatitut pingaarnertut erseqqissaatitut atorneqarput. Akissarsianut aningaasartuutit atorneqarsimasut ilaatigut atorfinnut immikkoortut ataasiakkaat iluanni aamma immikkut suliassat tamarmiusut iluanni ukiumut suliffiusartunut agguaqatigiissillugu aningaasartuutaasartut aqutugalugit paasisutissanik Peqqinnissaqarfimmi Aqutsisut Allattoqarfianit 2024-mi maajimi tunniunneqartunik tunngaveqarput. Tassani akissarsianut tunngasut tamarmik (soraarnerussutisiaqarneq, feeriarneq allallu) ilanngunneqarsimapput, kisiannili sulisussarsiortarnermut aningaasartuutinngortut, pikkorissaasarnerit allallu ilanngunneqarsimanatik.

Tabeli 5.1 Ukiumut suliffiusut agguaqatigiissillugit akissarsianut aningaasartuutit

Atorfiup suunera	Akissarsianut aningaasartuutinngortut/ukiumut suliffiit, DKK
Nakorsat immikkut ilisimasallit/nakorsaaneq	1.129.122
Peqqissaasoq	668.942
Peqqissaanermi assistenti	482.160
Psykologi	578.362
Inunnik isumaginninnermi siunnersorti	552.224

Najoqqutaq: Peqqinnissaqarfimmi Aqutsisut Allattoqarfiat, maj 2024

Akissarsianut aningaasartuutit siuliani taaneqartut taaneqareersutut massakkut akissarsianut aningaasartuutigineqartunut agguaqatigiissitsinerupput, taakkunanilu massakkut sulisorineqartuni sulisunngortussanilu akissarsiat qaffasisusissaanni soorunami allanngorartartussaavoq.

Paasisutissanut siuliani taaneqartunut ilassutissatut aammalu akissarsianut aningaasartuutitut ammut killissaritit piviussarsiortumik naatsorsuiffigisinnaanarlugit

sulisartunut Kalaallit Nunaanni atorfeqartitanut taaneqartunut isumaqatigiissutit atuuttut tunngavigneqartut aamma ilaatinneqarsimapput. Akissarsianut aningaasartuutini tigussaasuni sulisup pineqartup qanoq sivisutigisumik sulisimanissaa, piginnaasai, pigaartuusarfilimmik atorfeqarnerseq aamma immikkut atuuffinnik isumagisaqarnerseq apeqqutaassapput.

Ilimanaatit tulinnguuttut akissarsianut aningaasartuutit naatsorsuiffigineranni ilaassapput (tabel 5.2-5.6), tamakkulu isumaqatigiissutit makku tunngavigalugit suliarineqarsimapput:

- Matumani sulisut ukiut 3-t missaannut naapertuuttumik sulisimasut aallaavigneqarput, tassalu aallaaviatigut sulisussat ilinniakkamik naammassinnerlaat atorfinitsinneqartannginnissaannut ilimagisaqarneq aallaavigalugu. Taamaakkaluatoq matumani sivkitsuinnarmik sulisimanissaq pineqarpoq, taamaammallu akissarsianut aningaasartuutit tamakku massakkut akissarsianut aningaasartuutigineqartuniit appasinnerunissaat ilimagineqarsinnaavoq, tamakkulu Peqqinnissaqarfimmi Aqutsisut Allattoqarfianniit tunniunneqarput, sulisullu sivikinnerusumik sivisunerusumillu sulisimanerannut agguaqatigiissitsinerullutik.
- Sulisup pineqartup Kalaallit Nunaanni qanoq sivisutigisumik atorfeqarsimanera apeqqutaalluni sulisoriinnarniarlugu tapinik tunineqartussaattillugu sapinngisamik sivikinnerpaamik sulisimanissaa aallaavigneqartassaaq, matumani suliaasaqarfiup pineqartup nukittorsarnissaa siunertarlugu nutaamik atorfinitsitsineq pineqariaannaammat.
- Napparsimasut angalanerannut allanullu aningaasartuutitut allanngorartunut pigaartuusarnermut tapit immikkut ittut tapilu allat ilanngullugit naatsorsuiffigineqarsimangillat. Tamanna soorunami akissarsianut aningaasartuutitut tamarmiusunut ilaasussaavoq, ilimanarsinnaavorlu akissarsianut aningaasartuutissanut Peqqinnissaqarfimmi Aqutsisut Allattoqarfimmiit tunniunneqartunut qaffasissusissat akornanni assigiinngitsoqarneranut isumaqatigiissutillu tunngavigalugit naatsorsuineranut nassuiaatigineqarsinnaassasut.
- Nakorsanut peqqissaasunullu immikkoortoq 3.1-imi nassuiaaffigineqartunut tunngatillugu suliaasaqarfimmut immikkut ittunut atuuffimmut tapit ilanngullugit naatsorsuiffigineqarsimapput, matumani atorfiit tamakku meeqqanut inuusuttunullu tarnikkut napparsimasunut sullissisarfiup ineriartortinnissaanut immikkut akisussaaffimmut ilaatinneqarsinnaanerat ilimagineqarpata.
- Atorfiit aqutsinikkut akisussaaffeqanngitsut aallaavigneqarsimapput.

Akissarsianut qaffasissutsini soorunami isumaqatigiissutit atuuttut apeqqutaasussaapput, taamaammalu akissarsianut qaffasissutsit takutinneqartut massakkorpiaq pisunut takussutissaapput. Paasissutissani siulianiittuni (matumani massakkut akissarsianut aningaasartuutigineqartut aamma akissarsianut aningaasartuutit isumaqatigiissutinik tunngavillit) massakkut isumaqatigiissutinut isumaqatigiissutaasut tunngavigneqarput, tamakkuli ingerlaavartumik iluarsiiffigisarnissaat naatsorsuutaassaaq.

Tabeli 5.2 Nakorsanut isumaqatigiissutit tunngavigalugit akissarsianut aningaasartuutit

	Akissarsianut aningaasartuutit/qaammammut, DKK	Akissarsianut aningaasartuutit/ukiumut, DDK
Qaammammut 1-mut tunngaviumik akissarsiat	67.011,14	
Sulisussarsiornermut sulisoqaannarniarnermullu tapit 2	3.000,00	
Atuuffimmut tapit 3	8.000,00	
Katillugit	78.011,14	936.133,68

Oqaaseqaat: ¹§22 1. april 2024-mi aallartittoq naapertorlugu nakorsatut/sinerissami nakorsatut atorfinitsitaaneq-

²Kalaallit Nunaanni katillugit ukiut 3-t ataallugit atorfeqartitaaneq, Nuummi atorfeqartitaaneq, takuuk §25.

³Suliassaqaarfimmut immikkut nassuiaaffigineqartumut assigisaanulluunniit atuuffimmut tapeqartitsineq, takuuk §31.

Taakkununga pisinnaasanut tapit, pigaartuusarnermut tapit, angalanermut tapit allallu ilaasinnaapput.

Najoqutaq: (Nalunaarutit – Grønlandsk Lovsamling, 2024b).

Tabeli 5.3 Akissarsianut aningaasartuutit peqqissaasunut isumaqatigiissutinik tunngavillit

	Akissarsianut aningaasartuutit/qaammammut ¹ , DKK	Akissarsianut aningaasartuutit/ukiumut, DDK	Akissarsianut aningaasartuutit/qaammammut ² , DKK	Akissarsianut aningaasartuutit/ukiumut, DDK
Qaammammut tunngaviumik akissarsiat	28.548,95		28.548,95	
Atorfik apeqquataatillugu tapit	3.000,00		-	
Sulisussarsiornermut sulisoqaannarniarnermullu tapit 3	3.400,00		3.400,00	
Katillugit	34.948,95	419.387, 4	34.648, - 95	415.787,4

Oqaaseqaat: ¹Peqqissaasut Dronning Ingridip Napparsimavissuani sinerissamilu immikkut akisussaaffillit ukiuni 3-4-nik siviutigisumi sulisimasut (annertussutsinut alloriarfik 34), takuuk §4, imm. 10 1. april 2023-meersoq.

²Peqqissaasut allat, ukiuni 3-4-nik siviutigisumi sulisimasut (akissarsianut inissimaffik 34), takuuk §4, imm. 16 1. april 2023-meersoq.

³Ukiuni 3-4-ni sulisimaneq, takuuk §10.

Taakkununga angalanermut tapit, pigaartuusarnermut tapit il.il. ilaapput.

Najoqutaq: (Nalunaarutit - Grønlandsk Lovsamling, 2020a)

Tabeli 5.4 Sundhedsassistentinut akissarsianut aningaasartuutit isumaqatigiissutinik tunngavillit

	Akissarsianut aningaasartuutit/qaammammut, DKK	Akissarsianut aningaasartuutit/ukiumut, DDK
Qaammammut 1-mut tunngaviumik akissarsiat	22.837,95	
Sulisussarsiornermut sulisoqaannarniarnermullu tapit 2	1.500,00	
Atorfinitsitaanermut tapit 3	1.000,00	

Katillugit	25.337,95	304.055,4
------------	-----------	-----------

Oqaaseqaat: ² Ukiuni pingajussaanni sisamassaanilu sulisimaneq (annertussutininut alloriarfik 27), takuuk §4 1. april 2023-meersoq

²ukiut 1-4, tak. § 8.

³Tarnikkut napparsimasunut suliassaqarfimmi sulinerlut tapeqartitsineq, takuuk §12, imm. 2

Taakkununga angalanerlut tapit, pigaartuusarnerlut tapit, oqaluttaasarnerlut/nutserisarnerlut tapit allallu.

Najoqqutaq: (Nalunaarutit - Grønlandsk Lovsamling, 2020b)

Tabeli 5.5 Isumaginninnermi siunnersortinut akissarsianut aningaasartuutit isumaqatigiissutinik tunngavillit

	Akissarsianut aningaasartuutit/qaammammut, DKK	Akissarsianut aningaasartuutit/ukiumut, DDK
Qaammammut 1-mut tunngaviumik akissarsiat	28.307,24	339.686,88

Oqaaseqaat: ² Ukiut pingajussaanni sisamassaanilu sulisimaneq, takuuk §4 1. april 2022-meersoq

Taakkununga pisinnaasanut tapit, atuuffinnut tapit, sulisumut tapit il.il. ilaapput.

Najoqqutaq: (Sulisunut Piginnaasaqarnermullu Aqutsisoqarfik, 2019)

Tabeli 5.6 Ilinniagartuunut akissarsianut aningaasartuutit isumaqatigiissutinik tunngavillit

	Akissarsianut aningaasartuutit/qaammammut, DKK	Akissarsianut aningaasartuutit/ukiumut, DDK
Qaammammut 1-mut tunngaviumik akissarsiat	30.070,73	
Ilinniagartuunut tapit 2	2.000,00	
Sulisoqaannarnarnerlut tapit 3	2.153,09	
Suliarloqqunekaratarsinnaanermut tapit 4	2.674,99	
Sulinissamut akuerisaasinermut tapit 5	3.944,21	
Katillugit	40.843,02	

Oqaaseqaat: ¹Ukiut pingasut tikillugit sulisimaneq (annertussutininut alloriarfik 9) takuuk §7 1. april 2023-meersoq

²takuuk § 10.

³Sulisoq ataavartumik qaammagini 10-ni atorfeqartitaasimappat tunniunneqartarput, tassani akissarsianut alloriarfik 1 atorpeqarsimavoq: qaammagit 11-ianiit 24-ianut, takuuk § 11.

⁴Suliarloqqunekaratarsinnaanermut tapit, takuuk §14. Akissarsianut alloriarfik 3 (qaammagit 37-iannit sulisimanermut).

⁵Takuuk § 17

Taakkununga immikkut atorfinnut tapiusinnaasut, angalanerlut tapit, pigaartuusarnerlut tapit il.il. ilaasussaapput.

Najoqqutaq: (Nalunaarutit – Inatsisiliornermik katersat, 2024a).

Immikkoortoq 3.2-mi sulisut amerlanerulernissaasa saniatigut sinerissamut tikeraartarnernut akulikinnerusunut pisariaqartitsineq, tamatumalu kinguneranik nakorsat immikkut ilisimasallit akulikinnerusunut tikeraartarnissaat takuneqarsinnaavoq. Sinerissamut tikeraartarnerit nakorsanit siunnersortitut atuuffilinnit isumagineqartassasut

uani aallaavigneqarpoq. Soorlu immikkoortoq 3.2-mi takuneqarsinnaasoq sinerissamut tikeraartarnissat naatsorsuutigalugu marloriaatingortinnissaanni siunnersortit sapaatip akunnerini 6-8-ni tikeraartarnissaanni angalasarnissanut naapertuuppoq. Sapaatip akunnerani ulluni 5-ni qulaajaasoqartarnissaa, ullorlu ataaseq atorneqartussatut ilisimagineqartillugu (takuuk isumaqatigiisummi §49, imm. 4-mi nalunaarusiortarnissamut atorneqartussat) taava ullut 36-48-t suliffiusussat akissarsiffiusussallu pineqartussaapput.

Tabeli 5.7 Nakorsat immikkut ilisimasallit immikkut nakorsatut ilinniarsimasut siunnersortit angalasarnernut akissarsititsinermut aningaasartuutit

	Ullormut	Ullut suliffiusartut 6-t atorlugit sapaatip akunneri 6-8 tikillugit
Siunnersortit angalasarnernut akissarsiat 1	4.567,98	164.447,28- 219.263,04

Oqaaseqaat: ¹Takuuk § 49.

Najoqqutaq: (Nalunaarutit - Inatsisiliornermik katersat, 2024b).

Sinerissamut tikeraartarnerit nakorsanit immikkut ilisimalinnit atorfeqartitaareersunit isumagineqassappata matumani siunnersortinut aningaasarsiat immikkut ittu pineqartussaangillat, kisianni nunami namminerimi immikkut ilisimasallit angalanerat ullormut 750 kr.-ninik nalillit aamma unnuinermut ataatsimut 750 kr.-nik nalillit ullut suliffiusut 6-t atorlugit sapaatip akunnerini 6-8-ni sinerissamut tikeraarnernut naapertuuttunut akissarsiat 54.000-72.000 kr.-ninut naapertuuttut atorneqartussaassapput.

Atuakkat

- Kalaallit Nunaanni Innuttaasut Peqqissusiannik Ilisimatusarfik (2021). *Psykiatrien og psykiske lidelser i Grønland*. Statens Institut for Folkesundhed.
- Det Grønlandske Sundhedsvæsen. (2022). *Organisationsplan: Det Grønlandske Sundhedsvæsen*. Kalaallit Nunaanni Peqqinnissaqarfik.
- Hansen, H. (2021). *Børn og unges adgang til psykisk hjælp i Grønland*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Madsen, M. H., Korkmaz, S., & Grønvold Olsen, M. (2024). *Psykiatri i Grønland. Primære udfordringer og bud på løsninger* – Endnu ikke publiceret. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Madsen, M. H., Nørh, K., Andersen, M. M. Q., Pedersen, L. H., & Andersen, L. B. (2016). *Arbejdstilrettelæggelse på danske hospitaler: Hvordan udføres og opleves arbejdstilrettelæggelsen blandt udvalgte faggrupper på 12 hospitalsafdelinger?* KORA; Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning.
- Medarbejder- og Kompetencestyrelsen. (2019). *Cirkulære om overenskomst mellem Skatteministeriet og Atorfillit Kattuffiat (AK) for Socialrådgivere og sagsbehandlere i statens tjeneste i Grønland*. Medarbejder- og Kompetencestyrelsen.
- Nalunaarutit – Grønlandsk Lovsamling. (2020a). *Overenskomst mellem Grønlands Sygeplejerskeorganisation for sygeplejersker og radiografer i Grønland for perioden 1. april 2020 til 31. marts 2024*. Nalunaarutit.
- Nalunaarutit - Inatsisiliornermik katersat. (2020b). *Overenskomst mellem Naalakkersuisut og Sundhedsassistentit Peqatigiiffiat for sundhedsassistenter i Grønland for perioden 1. april 2020 til 31. marts 2024*. Nalunaarutit.
- Nalunaarutit – Grønlandsk Lovsamling. (2024a). *Overenskomst mellem Naalakkersuisut og Akademikerorganisationerne*. Nalunaarutit.
- Nalunaarutit - Inatsisiliornermik katersat. (2024b). *Overenskomst mellem Naalakkersuisut og Foreningen af Speciallæger og Yngre Læger for læger ansat i Grønlands Selvstyre*. Nalunaarutit.
- Inatsisartut Ombudsmandiat. (2017). *Ombudsmandens inspektioner i 2017: OPCAT-inspektionen af Psykiatrisk Afdeling A1 på Dronning Ingrid's Hospital. Endelig rapport*. Inatsisartut Ombudsmandiat.

Inatsisartut Ombudsmandiat. (2023). *Ombudsmandip 2023-mi misissuiartorneri: OPCAT-inspektionen af Psykiatrisk Afdeling A1, Dronning Ingrid's Hospital – brev med bilag.*
Inatsisartut Ombudsmandiat.

Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq. (2023). *Peqqinnissaqarfippit – tamatta akisussaaffippit: Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa.*
Peqqinnissaq pillugu Ataatsimiititaliarsuaq.

VIVÉ